

СТРУКТУРА И РЕДАКЦИЈЕ СЛОВЕНСКИХ МИНЕЈА

Ми данас под изразом *минеј* (*μηναιον, τα μηναια*) углавном подразумевамо служабни *минеј* који садржи службе за непокретне дане годишњега круга и подељен је на 12 делова — према броју месеци и за сваки дан има по једну, две или три службе, а назива се још и месечни *минеј*. Поред служабних *минеја* постоји и празнични *минеј*, раније понекад називан *антологион*, *трефологион* или *тропологион* и *цветни минеј* и садржи из месечних *минеја* изабране службе за празнике господње и богородичине и оних светитеља које Православна црква нарочито поштује. Затим имамо и општи *минеј*, који садржи опште службе, узете из месечних *минеја*, за непокретне и покретне дане годишњега круга, одређене за свете неког лика или чина, на пример, апостола и апостолима, светитељу и светитељима, преподобноме и преподобнима, мученику и мученицима итд.

Али, поред служабних *минеја* у грчкој Цркви још од VIII века постоје и тзв. читачки (чти, читанке) *минеји*, који слично проловима садрже житија светих намењена за читање на богослужбеним скуповима (на њима је највише радио св. Симеон Метафраст, X в.). На словенском језику ови *минеји* постојали су већ у XI веку. Из тога времена очувао се читачки *минеј* за месец март, у науци познат под називом *Сутрасаљски зборник*. Пошто они имају свој специфичан садржај и посебан развојни пут то се на њих нећемо освртати, него ћемо се задржати само на служабним *минејима*. О саставу и редакцијама најстаријих грчких и словенских служабних *минеја* до сада су, колико нам је познато, писали само архим. Сергій, *Полный мѣсяцеслов востака*, т. I, *Восточная апологія*, Москва 1875, стр. 142—170 и И. В. Ягичъ, *Служебный минеи за сентябрь, октябрь и ноябрь*, въ церковнославянскомъ переводѣ по русскимъ рукописямъ 1095—1097 г., *Издание Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наукъ, Санктпетербургъ 1886*, којим делима смо се највише служили.

Главни део ових *минејских* служби сачињава канон, састављен од 9, односно 8, библијских песама, које се у хришћанском богослужењу употребљавају, вероватно, од времена апостола. Првобитно канони су се састајали само из низа тропара певаних са стиховима 9 библијских песама и тек од времена св. Јована Дамаскина (+ пре 745) испред песама канона почињу се стављати ирмоси, које је он саставио и који су служили као образац за писање тропора канона: у каноне написане пре св. Јована Дамаскина ирмоси су убачени нак-

надно, на пример у каноне св. Андрије Критског (+ 726).¹ Најстарији канони за велике празнике и велике светитеље настали су у VII и VIII веку. Канону као центру службе претходе, а понекад га прекидају или му се на крају додају стихире разних врста, које носе посебне називе: сједални, кондаци и икоси, стихире „на Господи возвах“, „на стиховње“, „на хвалите“ итд.; у најстаријим текстовима светилни се скоро не сусрећу.²

Празнични минеј је по времену настанка старији од посведневног, што је и разумљиво, јер су најпре настајале службе за велике празнике и у славу опште поштованих светитеља и могао се појавити најраније у VII веку. Најстарији очувани празнични минеј је сиријски из IX века; садржи важније празничне службе за месеце: децембар, јануар (фебруар нема), март и август и налази се у Ватиканској библиотеци.³ Најстарији словенски празнични минеј налази се у бившој Императорској публичној библиотеци и спада у XI—XII в. Интересантно је да се у њему 28. октобра налази служба великомуч. Параскеви, које нема ни у најстаријим грчким ни словенским минејима; налази се у словенским минејима XVI века.⁴

Посведневни минеј није могао бити састављен пре краја IX века, јер је највећи број канона њовога минеја написао св. Јосиф Химнограф који је умро 886. год; многе каноне написао је св. Теофан Исповедник и митрополит никејски (+ 846).

Разумљиво је што је састав минеја X и XI века био разнородан. Они нису ни могли бити једнообразни, пошто су се писци песама и старешине цркава у то време још користили већом слободом у сређивању црквеног богослужења. Ни типичи тог времена нису излагали истоветан поредак служби. На крају XI века Никон Црногорац се жалио да се типичи јерусалимски не слажу са јерусалимским, а студијски се не слажу са студијским. Посведневне минеје тога времена исправио је Никонов савременик Јован, митрополит евхаитски (+ око 1100).⁵

Архим. Сергије све грчке и словенске минеје дели према њиховим успоменама и службама светих у три групе: минеји распоређени по студијским типичу, минеји распоређени по јерусалимском типичу и минеји посебног састава — ни студијског ни јерусалимског. Од најстаријих грчких минеја Сергије је имао у рукама криптофератске минеје XI или почетка XII века, који су у италијански Криптофератски манастир уведени заједно са студијским типичом у XI веку, чије је успомене светих објавио Тоскани,⁶ и минеје који су се налазили код еп. Порфирија Чарниговског — обухватају свих 12 месеци; по писму иду у XII век. У Порфиријевим минејима службе су распоређене на

¹ Архимандритъ Сергій, Полный мѣсяцесловъ востока, т. I, Восточная агиология, Москва 1875, стр. 146.

² И. В. Ягичъ, Служебныя минеи за сентябрь, октябрь и ноябрь, въ церковнославянскомъ переводѣ по русскимъ рукописямъ 1095 — 1097 г. Изданіе отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наукъ, Санктпетербургъ 1886, стр. L.

³ Angelo Mai, т. V, р. 33. Види Сергій, I, 148.

⁴ Сергій, I, 148.

⁵ Исто, 149.

⁶ Ad turica graecorum, 1864, р. 74. Види Сергій, I, 150.

следећи начин: Прво су изложене стихире с нотама, иза њих долазе потпуни паримеји, али не за све дане, затим канони светима, после 6. песме канона свакога дана смештени су пролози узети из Петровог пролога, а после 9. песме изложени су потпуни апостоли и еванђеља дневна; ови минеји се по успоменама светих мање од криштофератских, а више од словенских студијских приближавају минејима распоређеним по јерусалимском типуку.

Најстарији словенски студијски минеји потичу из XI века и налазе се у бившој Московској синодално-типографској библиотеци, и то за следеће месеце: септембар бр. 194 (1293) из 1095—1096. год.; октобар бр. 200 (1268) из 1096. год.; новембар бр. 202 (1249) из 1097. год.; јануар бр. 1271; фебруар бр. 1256; април бр. 1257; јул бр. 1314 и август бр. 1260. С почетка XII века потиче служабни минеј за септембар и октобар Софијског сабора у Новгороду, касније пренет у Петроградску духовну академију;⁷ врло је сличан типографским минејима. Јагић је оштећене текстове септембарског и целе службе које недостају у октобарском типографском минеју узео из овог рукописа, који је на тај начин у потпуности ушао у састав издатих минеја. Друга збирка минеја ове редакције, за целу годину, изузев март и јул, налази се у бившој Московској синодалној библиотеци бр. 159—168, XII век;⁸ октобарски и новембарски минеј користио је Јагић, који за њих каже да представљају велелепне обрасце писама XII века насталога у новгородској области.

Архим. Сергије, како смо напоменули, минеје је груписао према њиховим споменима светих, али није изложио сам састав минејских служби, сем што се укратко осврнуо на распоред служби грчких Порфиријевих минеја. Већу пажњу овом важном литургијском питању посвето је Јагић. Он је приметио да у минејима Синодално-типографске библиотеке с краја XI века, као ни у синодалним минејима XII века нема данашње строге поделе служби на вечерње (εἰς τὸν ἑσπερινόν у старим штампаним минејима *Вечерь*) и на јутрење (εἰς τὸν ὄρθρον) у старим *минешнелп* минејима *На оутрени*) иако би оно фактички постојало. На ову могућну поделу указују следећи називи стихира: *стиховь(на) заоут(ра)* (14. септ.); на *стиховьнъ вечерь* (6. окт.) и др. У служби св. муч. Стефану Новом (28. нов.) после тропара стоји: *гъж(ьде) ꙗ на б(ог)ъ г(оспод)ъ. и на коньць оутрънеъ*. Стихире су често означене називом „на Господи възвахъ”, док се ређе сусрећу обележавања: *на хвалите г(оспод)а, слава, по прок(именъ)* и др.⁹ У овим минејима стихирама и канону увек претходе сједални и, ако их има, кондаци и икоси. Једна од најважнијих одлика минеја најстаријег типа је навођење сједална, једног или два, на првом месту, док у каснијим редакцијама (али већ од XII века) сједални су увек стављени после 3. песме канона, а кондаци и икоси после 6. У грчким минејима такав распоред постоји већ у XII веку, нпр. у Порфиријевом минеју служба већ не почиње сједалнима, него

⁷ Рукопис је укратко описао И. К. Киприяновъ у Обзорѣни пергаментныхъ рукописей Новгородской софійской библиотеки, Извѣстія ИАН, Т, VI, стр. 45—46. Види Јагиць, 225.

⁸ Сергій, I, 151—152.

⁹ Јагиць, I I — I II.

стихирама. Али, Јагић каже: ако се може судити према најстаријим грчким и словенским рукописним минејима овај тип није од најстаријих. Неки грчки рукописи који се чувају у руским библиотекама још су старији од Порфиријевих, тако нпр. Минеј за фебруар у Синодалној библиотеци бр. 181 је из XI или у крајњем случају с почетка XII века, и у њему је распоред и садржај служби у суштини исти као и у словенском синодалном рукопису бр. 164, XII век, а словенски синодални рукописи имају исти састав и распоред служби као типографски минеји.

Да су у грчким минејима XI в. и словенским XI и XII века сједални стављани на почетак службе види се из овог примера, који преносимо из Јагићеве студије о службеним минејима (стр. 56—57):

*Грчки Минеј Императорске
публичне библиотеке, бр. LXXXIX,
XI век*

Μηνί τῷ αὐτῷ δ΄ Τῆς
ἀγίας Μάρτυρος Βαρβάρης
καί τοῦ ὁσίου Ἰωάννου
τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Καθ. ἡχ. γ' τήν ὡραιό-
τητα.

Ἐν τῇ ἀθλήσει σου
πάντες.

ἡχ. δ' ὁ ὑψωθείς.

Τόν νυμφίον σου Χρι-
στόν

ἡχ. α' τόν συνάνταρχον
οἱ τῶν ἀγίων ταῖς

μνείαις

Τήν τοῦ βίου ἀπάτην

στιχ. εἰς τό Κύρ. ἐ-
κέκρ. ἡχ. β' ὅτε ἐκ τοῦ ζύ-
λου.

"Ὅτε ἐν σταδίῳ

*Словенско-руски Минеј
московске синодалне
библиотеке, бр. 102
XII век*

М(Ѣ)С(А)ЦА ТОГО ВЪ .А. СѢА)-
ТЗИИ И БЕЛИКЪИИ М(ОУ)Ч(ЕНН)ЦѢ
БАРВАРЗИ И ПР(Ѣ)П(О)Д(О)ВНАГО
О(ТЪ)ЦА НАШЕГО ПОАНА ТВОРЬЦА.

Тре (пары). Ягница твоа. сѣд -
(альпъ). глас(в). н. подо(внз).

Силоу крестоу просвѣти ед

Г(Ѣ)Д(АЛЬНЗ). ГЛАС(З). Б. ПО -
(ДОВНЗ) СВЕДНАЧАЛНОЕ.

Литинскоу лестъ шт(ь)разивъ ѿ

Пно глас(з). в. подо(внз).
Помощнице. ВЗ. скзрви и печали за-
стовпницю

КО(Н)Д(АКЗ). ГЛАС(З). А. ПОДО-
(ВНЗ) ВЗЗНЕСЗИНС(А) ВЗ ТРОИЦИ
ВЛ(А)ГОВѢРЬНО ПОМОМОУ

Ікос(з). подо(внз) Галлѣти-
скоу Оупевѣстивзшо ед Х(ристовн).

СТІХ(Н)Р(ЗІ). ГЛАС(З). Б. ЮГДА
ОТЪ ДОВ(ВА)

Μίαν ἢ Βαρβάρα	6	И҃гда речена взиша на та	α
"Οτε ἀπεφάνθη κατὰ σοῦ	7	И҃гда на соудѣши страшнѣ	ϛ
ἤχ.δ.ῶς γενναῖον			
Νυμφεθεῖσαν	8	Волѣу едипоу вѣ истинноу	β
Τὸ λυτρὸν λουσαμένην			
σε	9		
Τὸν πατέρα ποθήσασα	10	Ино глас(з). ѿ. подо(вѣнз). Прѣ- хвалѣнни. Благодать доуховѣнни вѣ тебе	12
ἤχ.δ. χαίροις			
Πέτρα συλλαβ.	11	Изрѣство подвиженни	15
*Η χάρις	12		
Ταύτοτης κινήσεως	13	Прѣжеу начѣнз моудре	14
Σαγήνη χρησάμενος	14		
κανών α'			
Νύμφης		Дан(ѣнз) глас(з). в. пѣс(ѣнз) ѿ.	
κανών β'			
"Ω τριάς		1рм(о)с(з). Вѣ глаоувиѣ О тропце	

Овај и други примери које наводи Јагић доказују да се у нај-старијим словенским преводима минеја XI и XII века и грчким изворима XI, а можда и X века сматрало за правило не нарушавати састав канона. Његових 9, односно 8, песама¹⁰ сачињавале су главни део текста служби, које нису прекидали ни сједални после 3. песме, ни кондаци и икоси после 6; у њима нема ни пролога после 6. песме. Катавасије се ретко сусрећу.¹¹ Крстобогородичиних још нема. Све остале стихире у част оветитеља редовно су стављане на почетак — испред канона. Једино у Софијском, тзв. Путјатиновом минеју за мај, Петроградске духовне академије бр. 202, XI век, свака служба почиње каноним, а стихире, сједални и кондаци додани су на крају; сједални заузимају последње место када нема кондака, а ако има кондака онда они стоје на крају службе, али, зачудо, у служби св. Симеона Дивногорица (24. мај) кондак је већ унет у канон после 6. песме (л. 986). Овај минеј је стога необично важан за историју развоја служби. Поред тога он је необично значајан и као палеографски споменик. Јагић каже: „Путјатина минеја припадајуће, по даннимъ палеографији и језика, къ древнѣишимъ и замѣчательнѣишимъ

¹⁰ У минејима које је издао Јагјћ 2. песма је укључена у канон св. Симеону Столпнику (1. септ.), св. Кирилу (6. септ) и часном Крсту (15. септ.). Јагичъ, LXVII, прим. 1.

¹¹ У Јагићевим минејима катавасију има само служба Оцима VII вас. сабора (9. окт.). Јагичъ, LXVII.

памятникамъ русско-славянскої письменности: оказывается, что и составъ текста ея оченьъ замѣчателенъ, что и въ этомъ отношеніи она представляетъ особыи типъ служебныхъ миней несомнѣно оченьъ древній, восходящій въ X столѣтіе".¹² Ако претпоставимо да састав овог минеја нарочито не одступа од грчких извора свога времена, а за то по Јагићевом мишљењу нема доказа, то се на основу њега може утврдити да су стихире у службама грчких служабних минеја X века час стављане на почетак служби час на крај после канона.

Даљу особеност најстаријих грчких и словенских минеја сачињава начин излагања канона у оним случајевима када се у један дан прзнују два света, или неки празник и свети. Тада обично има два канона и прво је изложен цео први канон а за њим други. На пример у грчком фебруарском минеју Московске синодалне библиотеке бр. 181 у служби св. Василију сачувала су се два канона; прво је изложен потпун канон чији први тропар прве песме почиње речима: *Αἰνεσας ζυμφωνιαν σιμερον* — у словенском преводу тај се канон сачувао у Хлудовском минеју бр. 152, а на другом месту се налази канон који почиње речима: „ *Υμνοις τῆν φασφορον και σελτην και ιεραν σου ελλησιν* ” — словенски превод овог канона сачувао се у Синодалном минеју бр. 164. Такође у одломку грчког децембарског минеја XI века бивше Императорске публичне библиотеке, бр. LXXXIX, под 3. децембром налазе се два канона: први Софонију и, одељено, други Инду и Домни, а 4. дец. два канона св. Варвари¹³. У овом поретку изложени су канони и у минејима које је издао Јагић, на пример: 1. септ. имамо прво цео канон Индикту па св. Симеону, 3. септ. св. Антиму па св. Теоктису, 4. септ. св. Вавили па св. прор. Мојсију итд. Истим начином изложени су канони на богородичне празнике: 8. септ. (Рођење Богородице) и 21. нов. (Ваведење Богородице), као и у случајевима где имамо три канона: 25. нов. св. Петру Александријском, св. Клименту и св. Екатерици и 26. нов. св. Меркурију, св. Алимпију и св. Георгију¹⁴. И у Софијском Путјатиновом минеју XI века 8. маја (св. ап. и еванђ. Јован Богослов) и 26. маја (св. ап. Карпу и св. ап. Јуди) изложена су по два канона одељено један од другога¹⁵.

Јавић тврди да се данашњи начин спајања два или више канона у једну целину — наизменично ребање по песмама, тако да после прве песме једног канона одмах долази прва песма другог канона, па прва песма трећег канона, ако га има итд. — сусрећемо у редакцијама XIV века, а нарочито у јужнословенским рукописима. На пример у јужнословенском Хлудовском минеју бр. 152, бугарске редакције XIV века, 18. јануара изложена су два канона (св. Антонију и Кирилу) и после прве песме једног одмах следи прва песма другог канона са једноставном ознаком „*динъ ирм(о)с(ъ)*”. У Синодалном минеју XII века бр. 163 такође се налазе два канона, али

¹² Јагић, LXVIII. О овом минеју види Филологическія наблюдения А. Х. Востокова, Извѣстія VI, 40—45. Види Јагић, LXVII. Састав минеја изложио је архим. Сергију Мѣсяцесловъ-у, I, 154.

¹³ Јагић, LXVIII — LXIX.

¹⁴ Исто, LXIX — LXXI.

¹⁵ Исто, LXXI.

је други изложен после првог; у Хлудовском минеју бр. 150, српски XIV века, налази се само један канон — други. То исто видимо, каже даље Јагић, и у грчким минејима, нпр. у Синодалном септембарском бр. 440, писан на хартији у XV веку, у ком се под једним датумом наводе два или више различитих канона увек сједињених у једну целину¹⁶. Ово је, заиста, скоро редовна појава у рукописним минејима XIV века. Међутим, овај нови начин излагања канона, спајања у једну целину, може се наћи и у рукописним минејима XIII века, на пример у Минеју Софијске народне библиотеке бр. 113, (25, 46, 87), бугарске редакције XIII века, на л. 7а налази се 8. песма канона св. бесребреницима Козми и Дамјану (1. јул) и после 8. песме првог канона долази 8. песма другог канона означена са *Инъ Ирм(о)с(ъ) гл(а)с(ъ) .Д.*, а потом ирмос 9. песме¹⁷.

Овај стари распоред служби карактеристичан је за најстрије словенске минеје, састављене по студијском типичу, премда и они у првој половини XIII века почињу добијати нови распоред, на који су прешли ако не крајем XIII, а оно сигурно почетком XIV века; словенски минеји састављени по јерусалимском типичу имају од времена свога настанка нови распоред служби.

питању преношења јерусалимске богослужбене праксе у словенске земље највише пажње посветио је архим. Сергије у свом Полномъ мѣсяцесловѣ (I, 457—161), где тврди да су јерусалимски типичи и минеји по њему распоређени у словенске земље уведени у XIV веку и пре у јужнословенске земље него у Русију. То потврђује чињеницом постојања већег броја јужнословенских минеја XIV века распоређених по јерусалимском типичу од словеноруских. Тако нпр. у библиотеци А. И. Хлудова налази се 8 егземплара минеја XIV века распоређених по јерусалимском типичу: бр. 143, 146, 149, 150, 151 (сви српски), 155, 158, и (српски) 159,¹⁸ док у Синодално-типографској библиотеци на 15 бројева руских минеја XIV века само је један (бр. 1258, за мај) јерусалимске редакције, а сви остали су студијски; од 5 бројева минеја XIV века Софијске библиотеке два су (бр. 200 — април и бр. 182 — септ.) јерусалимске редакције.

Минеји јерусалимског устава имају једну редакцију, или тачније речено један састав служби од њиховог увођења у XIV веку до штампања у почетку XVII века¹⁹.

За разлику од јерусалимских минеја студијски минеји се по споменима светих међусобно доста разликују. Архим. Сергије је само у минејима за мај нашао 4 различите редакције: 1. у Софијском Путјатиновом минеју XI в. Петроградске академије бр. 202, 2. у Синодалном московском XII в., 3. у Софијском бр. 203, крај XII или почетак XIII в. и 4. у Софијском бр. 204; сличне разлике сусрећу се и у другим месецима. По својим особеностима интересантан је Минеј за јул Синодално-типографске библиотеке бр. 1259, XII в. У њему се 5. јула помиње више светих: св. Лампада, св. Јевстатје

¹⁶ Исто, LXXI — LXXI.

¹⁷ Б. Цоневъ, Описъ на рѣкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Народната библиотека въ София, София 1910, стр. 83—85, табла XI.

¹⁸ Сергій, I, 157; Ягичъ, LIX, ХСVIII, CVIII, CXIV, CXVII — CXVIII.

¹⁹ Сергій, I, 157.

Антиохијски, св. Теодор еп. киринејски и преп. Марта. Јула 22. и 23. налазе се две различите службе св. Симеону Христа ради јуродивом и Јовану, а 23. поред службе св. Симеону налази се још и служба муч. Трофиму и Теофилу и Поликарпу (Аполинарију) еп. равенском; 24. Борису и Гљебу. Овом минеју потпуно је једнак, са руског преписани, српски минеј Хлудовљеве библиотеке бр. 160, који садржи још и јун и август са особеностима које архим. Сергије није нашао у руским минејима, нпр. 1. јуна има службу Еразму, 10. Мелетију Стратилату.²⁰ Јагић сматра да је овај минеј најстарији од свих минеја богате збирке Хлудова и да је његов текст несумњиво сачињен крајем XIII или почетком XIV века, али је сачувао стари превод, можда само нешто проређен по примеру измена у разним бугарским минејима XIII — XIV века.²¹

У јужнословенским земљама, по архим. Сергију, такође су постојале посебне редакције студијских минеја, које су се разликовале како једна од друге тако и од словенских минеја у Русији. Јужнословенски минеји збирке Хлудова сачињавају три различите редакције: У бугарском минеју бр. 152 (јануар—март) XIV в. 22. марта налази се служба св. Артемону Селвкијском месту 24, а 24. св. Севиру еп. катанском; у Минеју бр. 154 (март—април) XIV в., 24. марта је служба преп. Захарији која још ни у једном другом минеју није пронађена. У српском Минеју бр. 156 (март—август) XIV в., 29. марта је служба св. Ипатију Гангрском, 20. јуна ап. Фортунату, 24. јула Борису и Гљебу. У ову групу минеја спада и Минеј Ундољског бр. 75.

Јужнословенски минеји јерусалимског типика, као и студијског, разликују се од руских по томе што после 6. песме канона често имају синаксар или пролог. Најстарији јужнословенски минеј ове врсте јесте српски из 1388. год., из збирке Хлудова бр. 146 (октобар). Синаксар у њему је стиховни, невероватно сличан са грчким у Московској синодалној библиотеци бр. 390 из 1295. год. Али превод пролога у овом минеју разликује се од јужнословенског превода стиховног пролога, сачињеног у XIV веку, који је у Русију прешао у посебној књизи, не у минејима, и који је узет за основ руског штампаног пролога²². У молдавском јерусалимском минеју XV века за месец август, из збирке Ундољског бр. 85, стиховни пролог је стављен на крају месеца. Српски минеј XV века, Ундољскога бр. 76, нема ни служби ни пролога за све дане; једни пролози су већином врло кратки, а други дући и састављени су на основу стиховног пролога. Стихови се не наводе пред прологом, већ 1. септ. стоји име Христифора Митиленског, пишеца пролошких стихова, као и у стиховном прологу. Дакле, по архим. Сергију, у јужнословенским студијским минејима из збирке Хлудова бр. 154, 156 (српски), 160 (српски) и Ундољскога бр. 75 (српски) налазе се пролози из студијске редакције Месеца слова црква Василија, а у јерусалимским из стиховног пролога, састављенога у XII веку; у руске минеје ови пролози нису никад уношени, већ су од XII века постојали као посебне књиге²³.

²⁰ Исто, 155.

²¹ Ягичъ, СХХVII — ЦХХVIII.

²² Сергій, I, 160.

²³ Исто, 155—156, 160—161.

Службе руским и општесловенским празницима у словенским студијским mineјима су врло ретке: У септембарском Синодално-типографском mineју из 1095—1096. год. и Софијском из XI века 28. септ. налази се служба св. кнезу Вјечеславу (чешком); у новембарском Синодално-типографском mineју из 1097. год. под 26. налази се служба св. великомуч. Георгију; у Синодално-типографском mineју XII века бр. 1259, 24. јула налази се служба Борису и Гљебу; у Синодалном mineју XII века 14. фебр. св. Кирилу учитељу словенском, а 6. априла Кирилу и Методију; у Синодално-типографском mineју XIII века бр. 1177, 9. маја преноса моштију св. Николе; у Синодално-типографском mineју XIV века бр. 1219, 23. маја обретења моштију св. Леонитија Ростовског и 28. маја св. Игњатију Ростовском²⁴. Од српских светих само се у Mineју Ундолског бр. 75, који архим. Сергије по свом општем саставу сматра студијским, налази служба св. Сави (14. јан.)²⁵.

У mineје јерусалимског типика словенске службе уношене су постепено, често су стављане на крају књиге и врло их мало има. Најраније су унете службе св. Арсенију (28. окт.) и св. Сави (14. јан); њихове службе налазе се и у mineјима мешаног типа. Служба св. Арсенију налази се у следећим mineјима: Хлудовском бр. 146 из 1388. год.; Народне библиотеке у Београду Рс 5 (септембар—октобар), друга половина XIV века; Софијском (новгородском) XV века бр. 190 и др. Служба св. Сави налази се у Братковом празничном mineју писаном око 1330. год.;²⁶ јануарском mineју ЈАЗУ IVd 11/I, с краја XIV или почетком XV века²⁷; Софијском (новгородском) mineју XV века бр. 291 — у тексту, а у бр. 290, такође XV века, на крају књиге; у Mineју Народне библиотеке у Софији бр. 149, српске редакције XV века²⁸ и у многим другим каснијим mineјима. Службе св. Јовану Рилском (19. окт.) и Илариону Мегленском (21. окт.) у mineју су унете још касније. Службе руским празницима и светима налазе се у јерусалимским mineјима XIV — XV века: Покрову пресв. Богородице (1. окт.) у mineју академије наука бр. 424, XIV — XV века; Знаменију пресв. Богородице (27. нов.) и преп. Варламу Новгородском (6. нов.) у Софијском mineју 1438. год.; св. кнезу Владимиру (15. јула) у Софијском mineју XV века бр. 209. У mineјима XVI века налази се више служби руским светим. Доста служби руским светим сабрано је у Софијском mineју 1515. год. бр. 225, и то на крају фебруарског mineја. Интересантно је да служба св. Кирилу и Методију, која се налазила у студијским mineјима, није унета у јерусалимске mineје због чега је њихово празновање у Русији било напуштено све до новијег времена²⁹.

²⁴ Исто. 156.

²⁵ Службу св. Сави из овог Mineја објавио је Луб. Стојановић, Споменик САН, III, 1890, стр. 167—172.

²⁶ Канон, светиљан, хвалитне и стиховну стихиру св. Сави из Братковог mineја објавио је Стојан Новаковић, Примери књижевности језика старог и српско-словенскога, Београд 1904, стр. 152—158 (3. изд.); служба вечерња и први део јутрења нису издани.

²⁷ Службу је објавио проф. V. Mošin, *Cirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I, Zagreb 1955, str. 197 — 200; репродукције, 48.

²⁸ Цоневъ, 93.

²⁹ Серпий, I, 156, 158—159; т. II, 286.

Напред смо видели какав је био састав служби у најстаријим грчким и словенским минејима, а такође је несумњиво да су минејске службе у XIV веку већ биле добиле данашњу форму. Зато су за проучавање општег развоја богослужења од посебног значаја минеји XIII века. Ми нисмо били у могућности да прегледамо већи број минеја тог периода, који се налазе у великим руским и другим библиотекама, а и потпуно исцрпно проучавање ове материје не спада у обим нашег рада, те смо се ограничили на доступне на српске минеје.

Најстарији очувани српски минеј је Братков минеј старе Народне библиотеке у Београду (бр. 212), који је заједно са неким другим рукописима био нестало у току првог светског рата. Недавно је један део тих рукописа откупљен и уступљен Народној библиотеци; међу њима је и Братков минеј Рс 647 (212)³⁰.

Братков минеј је драгоцен српски споменик XIII века, и врло је интересантан како са литургичке тако и са филолошке стране. Рукопис се састоји из четири дела: Први део (л. 1 — 123) је службени минеј за септембар и октобар. Писао га је зетским правописом презвитер Братко у време краља Владислава (1234—1242), што се види из следећег записа на л. 123а:

Написаше се сие книги велимъ Тепчи-
шве шбрадомъ. а рүкою грѣшьнымъ презви-
теромъ. Браткомъ. въ дьни краля Ва(д)и
слава. а аще ю гдѣ и искривлено не про-
кльнѣте нь ва(а)г(о)с(лови)те. послоуша-
ющ(аго) Павла(а).

Други део (л. 124 — 219) је служабни минеј за месец новембар. Писала га је друга рука рашким правописом XIII века.

Трећи део (л. 220 — 251) је празнични минеј за децембар и јануар. Писали су га рашким правописом Ђаци Никола и Радослав, госпођи тепчијиној Радослави, око 1330. год. што се види из записа на л. 251б:

³⁰ Кратак опис рукописа дао је Луб. Стојановић, Каталог Народне библиотеке у Београду, Београд 1903, стр. 43, бр. 133 (212). Запис са л. 123 Стојановић је објавио у Записи и натписи, I, бр. 14, а са л. 251 у истој књизи бр. 58.

Снѣ вож(ь)ств(ь)ныѣ пражда(ь)никы од(ь)
 Барвары до срътениа господ(ь)на пис(а)
 днакъ Никола и Радославъ великои госпожи
 боголюбивои теп(ь)чинои Радославѣ, повелѣ-
 ниємъ и речениємъ юе напис(а)ше се, да по-
 ют(ь) се на здравіе ѡи и за шт(ь)поущение
 грѣховъ. Пис(а) се въ то врѣм(е) югда теп-
 чи великы сръпскы мѣшлѣнь призида гроб-
 ѡницю на Глодехъ, и пописа, и прида село
 велико и конѣ и роухо и злато, и направи
 манастрырь светыѣхъ апостолю и шпови въ
 помень севѣ. И та югова гроб(ь)ница оукра-
 шена вѣ в(ь)сакою хитростию, вольша паче
 в(ь)сего манастрыря. И то се с(ь)твори въ
 швласть юпископа Пек(ь)пала Стефана.

Четврти део (л. 252 — 299) је празнични минеј за фебруар —
 — август. Писала га је четврта рука рашким правописом XIV века.

Братков минеј има неколико успомена које су карактеристичне
 за месецослове студијских минеја и типика, то су: 3. септ. св. муч.
 Василиса, 12. септ. св. муч. Корнат, 10. окт. св. Василије Чудотво-
 рац, 30. окт. св. Павле велики првопосник, 7. нов. само преп. Марта
 (по јерусалимским минејима њена успомена се празнује 9. нов.), 24.
 нов. св. Григорија Акраганског (у јерусалимским минејима 23. нов.).
 Али с друге стране у њему имамо и успомена које старији студијски
 минеји и типизи не помињу, а које се могу наћи само у јерусалимским
 месецословима, то су: 1. септ. (пored почетка индикта и преп. Си-
 меона Столпника које помињу и студијски минеји) преп. Марта мати
 преп. Симеона столпника, спомен св. Богородице (Мијасинске), св. 40
 жена и Амон ђакон, в. муч. Калист, Евод и Ермоген и успеније
 Исуса Навина (каснији минеји имају још само успомену св. муч.
 Аителе, а типизи и великог гожара), 6. септ. св. муч. Евдоксије, 11.
 нов. св. Мина и Мартин (студијски минеји муч. Мину помињу 10.
 нов., а 11. преп. Теодора Студита), 25. нов. само св. Климента (св.
 Петра Александријског не помиње; студијски помињу великомуч. Ека-
 терину, која се по јерусалимски празнује 24. нов.). Даље, Братков
 минеј 4. нов. место св. муч. Никандара и Јермеја презвитера по-
 миње св. ап. Патрована, Јермина (Јерму), Лина и Гаија (у оригиналу

погрешно стоји Инонатаија) и Филолога³¹, 22. нов. место ап. Филимона који се налази и у студијским и у јерусалимским минијима помиње св. Киприну, 26. нов. само освећење (цркве) св. Георгије (у Кијеву), а 28. нов. место св. муч. Стефана Новог помиње св. Меркурија; по студијским минијима св. Меркурије празнује се 26. нов. заједно са преп. Алипијем, а по јерусалимским и данашњим 24. нов.

Освећење цркве св. Георгија у Кијеву (26. нов.) је руски празник. Цркву св. Георгија у Кијеву, пред вратима Св. Софије, подигао је велики кнез Јарослав Мудри 1045, а осветио ју је 1051 — 1054 митрополит Иларион. Служба освећења ове цркве налази се у најстаријим словенским минијима: Синодално-типографском из 1097, Типографском прве половине XII века и Синодалном XII века. Али то је, у ствари, служба ов. великомуч. Георгију (23. априла), а не освећења (26. нов.) коју имамо у штампаним минијима. Овај празник се помиње и у Мстислављевом еванђељу с почетка XII века, Јурјевском еванђељу писаном око 1220. год., у ћирилском синаксару Асемановог еванђеља. У јужнословенским текстовима до краја XII в. немамо спомена овога празника, као ни других руских празника, нпр. немамо га у Слечанском апостолу, Мирослављевом еванђељу, Македонском еванђељу попа Јована³², а од почетка XIII века он се заједно са другим руским празницима сусреће у јужнословенским и српским рукописима: у Охридском апостолу, Трновском еванђељу 1273, Слечанском еванђељу ЈАЗУ III d 3 XIV век, Зографском трефогиону, XIII в., Еванђељу САН 19, XIII в., Цетињском еванђељу бр. 11, XIII в., Дечанском еванђељу 1, XIII в., Апостолу САН с почетка XIV в., Дечанском апостолу 26, XIV в., Рајковом еванђељу ЈАЗУ III в 23, Еванђељу Дабижовом ЈАЗУ, III d 4, с почетка XIV века.³³

У Братковом минију имамо, дакле, руски празник (26. X) и, како ћемо касније видети, стари превод руских службених минијеа, што нам омогућује да закључимо да је он преписан са руског предлошка. Али с друге стране у њему имамо и типично јерусалимских успомена као што су оне 1. септ., а пошто су, по архим. Сергију, у Русији од XI до друге половине XIV века употребљавани само студијски минијеи, који су од друге половине XIV века постепено замењивани минијима распоређеним по јерусалимском типичу и почетком XV века потпуно су ишчезли, што значи да Братко јерусалимске успомене није могао преузети из руских минијеа. Спаренски је, ослањајући се на архим. Сергија, целу првобитну епоху у руској црк-

³¹ То су апостоли из броја 70-це. Помиње их 5. новембра грчки рукописи Миниј бр. 30 у Румјанцевском музеју, Синаксар XII в. Библиотеке кардинала Сирлета, Часослов из 1652; Петрована и Филолога 4. новембра помиње Мартиролог Рабана Мавра, Анна помиње и Мартиролог Флора. Види Сергій, II, 295.

³² Издао га је проф. В. Мошин, Македонско евангелије на поп Јован, Институт за македонски језик, Стари текстови, I, Скопје 1954.

³³ Vladimir Mošin, O periodizaciji rusko-jugoslavenskih književnih veza, Slovo 11 — 12, Zagreb 1962, str. 84. Isti, Slavenska redakcija Prologa Konstantina Mokisijskog u svjetlosti vizantijsko-slavenskih odnosa XII — XIII v., Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, vol. 2, Zagreb 1959, str. 57 — 58.

веној пракси назвао студијском, која престаје у другој половини XIV века увођењем јерусалимског типика по примеру Византије³⁴.

Према томе иако је Братков минеј преписан са руског предлошка његов преписивач је, задржавши неке студијске спомене, прилагођавао га јерусалимском типикy и минејима. То је могао учинити сам презвитер Братко према грчким минејима, или је пак, учињено што је вероватније, под утицајем реформе богослужења коју је извршио св. Сава. На утицај Хиландарског типика св. Саве не може се мислити, јер и под претпоставком да је св. Сава превео и месецослов Братко тамо не би могао наћи јерусалимске успомене, пошто је месецослов Евергетидског типика сродан са студијским а не са јерусалимским месецословима; он 1. септ. поред почетка индикта и св. Симеона Столпника помиње само још успомена св. 40 жена.³⁵ Но, без обзира под чијим утицајем су унете измене у саставу Братковог минеја, он, несумњиво, показује да су јерусалимски утицаји почели продирати у наше богослужење већ у првој половини XIII века, читав век раније него у Русији.

Састав служби Братковог минеја је карактеристичан за словенске минеје XIII века. У њему још немамо данашњу строгу поделу служби на вечерње и јутрење, али за разлику од минеја XII века службе не почињу сједалнима већ стихирима, које су понекад означене „на г(оспод)и въз(вахъ)”, на пример: 8. и 14. септ., 1, 2. и 3. нов. Иза ових долазе стиховне стихире на вечерњу и на јутрењу (ако их има) или хвалитне (ако их има) а сједални се у септембарском, октобарском и новембарском минеју, али само до 10. нов., налазе после 3 песме канона; 10. нов. сједален св. муч. Оресту налази се после његових стихира, а потом долазе стихире, апостолима па њихов сједален и на крају само канон муч. Оресту. Од 11. новембра сједални су смештени после стихира — испред канона. Браткови служабни минеји немају тропара ни кондака и икоса, сем што се у службама 1. и 6. окт. после 6. песме канона налазе кондаци и икоси; тропари, кондаци и икоси узимани су из посебне књиге — тропарник. Када се једног дана празнује више успомена, или ако једна служба има два канона, тада је прво изложен цео први канон а потом други, дакле на стари начин. Другу песму имају само канони служби 1. и 4. нов. Даља врло важна особина овога минеја састоји се у, додуше врло ретком, преношењу оних стихира које се певају после канона на крају службе — иза канона. Тако се у службама: Воздвижења часног Крста (14. септ.), св. муч. Јевстатија (20. септ.) и арх. Михаила (8. нов.) стиховне стихире налазе на крају, иза канона, а такође су и хвалитне стихире св. Козми и Дамјану (1. нов) стављене после канона. Сличан распоред служби има и бугарски минеј XIII века у библиотеци бившег Императорског новорусијског универзитета у Одеси из Григоријевих бр 32³⁶.

³⁴ Сєргіі, I, 152—153; М. Сперанскій, Сєнтябрьская минея — четя до — Макарьевскаго состава, Извѣстія ОРДС, т. I, Санктпетербургъ 1896, стр. 243—244.

³⁵ А. А. Дмитриевскій, Описаніе литургическихъ рукописей хранящихся въ библіотекахъ православнаго Востока, томъ I, Тулика I, Кієвъ 1895, стр. 256.

³⁶ Ягичъ, I XIII.

У Братковом минеју су на неколико места, на маргини или између стихира, каснијом руком додавана правила служби. Где није било довољно простора за уписивање новог упутства израдиран је завршетак стихире и преко тога је писано, Тако је, на пример, у служби арх. Михаилу (8. нов.) на л. 144а на ком се завршава први и почиње други канон каснијом руком додано:

За(о)утра по .ѧ. ст(н)х(о)ло(гин) сѣд(альнѣ)
 въ шх(танцѣ). по .Ѣ. ст(н)х(о)ло(гин) сѣд-
 (альнѣ) с(ве)т(о)моу. таж(е) полпеле(н).
 таж(е) сѣдал(ь)н(ь) гл(а)с(ь) .ѧ. иши на
 ѧ. пѣс(ь)н(ь)и. таж(е) ст(е)фене гл(а)-
 с(а) .ѧ. еу(ан)г(ели)е с(ве)томоу.

У служби Ваведењу пресв. Богородице (21. нов.) после стихира, испред Првог сједална, касније на израдираном простору долазе:

За(о)ут(ра) троп(арь) .Р-ши. потом(ь) ст-
 (н)холо(гин), потомь

(Даље долази првобитни текст сједална); између првог и другог сједална касније је додано:

Слава и н(ь)и на тоужде, потом(ь) полне(лен)
 таж(е). сѣд(альнѣ) гл(а)с(а) .ѧ. подо(вьнѣ)
 оудви се

а после другог сједална, испред канона каснијом руком додано је:

еу(ан)г(ели)е праз(дъника). пс(а) л(ь)мь .ѧ.

Ово значи да су појци све до краја XIII века за време служби пред собом обавезно морали имати типик и према његовим упутствима узимати стихире из минеја, пошто их у минејским службама није било.

У односу на службе синодално-типографских минеја службе Братковог минеја су доста краће; у њима нема око 130 разних стихира које се налазе у типографским; нема каноне прор. Мојсију (4. септ.), муч. Сезонту (7. септ.), муч. Корнилијану (13. септ.), Крсту (15. септ.), сештеномуч. Петру (5. окт.) и други канон арх. Михаилу (8. нов.); нема службе св. муч. Сузани (19. септ.), св. свештеномуч. Фоки (22. септ.), св. свештеномуч. Савинијану, Павлу и Тати (25. септ.), св. муч. Вјачеславу (28. септ.), св. Гајјани и Рипсимији (30. септ.), св. муч. Никандру и Јермеју презвитеру (4 нов. — место њихове има службе св. ап. Патровану, Јермину (Јерми), Лину, Гајју и Филологу), св. ап. Филипу (10. окт. — Братков минеј има Службу св. муч. Василију Чудотворцу), св. Оцима VII вас. сабора (11. окт.).

прор. Јоилу (19. окт.), преп. Јоаникију (3. нов.), св. муч. Авкту, Тавриону и Тесалоникији (7. нов.), преп. Теодору Студиту (11. нов. — место његове службе Братков има св. муч. Мини и Мартину), преп. Нилу (12. нов.), св. муч. Варламу (16. нов.), препразнству Богородице (20. нов.), место попразнства и ап. Филимона помиње св. Киприну (22. нов.), св. Петру Александријском и св. муч. Катерини (25. нов.) и преп. Алипију (26. нов.). Св. Меркурије по Братковом минеју празнује се 28, а св. Стефан Нови је вероватно празнован са св. муч. Парамоном, што се не може видети услед недостатка листа. У Братковом минеју канони појединим светим се разликују од канона у синодално-типографским минејима, на пример: Индикту (1. септ.), св. муч. Маманту (2. септ.), св. Карпу и Папили (13. окт.), преп. Јовану Милостивом (12. нов.), а св. ап. Андреју службе су потпуно различите (30. нов.). У Братковом минеју излагање се прекида на 3. песми канона св. ап. Андреју и не зна се да ли је имао и други канон; у Синодално-типографском налазе се два канона, оба различита од онога у Братковом. Јатић каже да други канон овом апостолу није могао наћи ни у једном грчком ни словенском минеју.

Ове разлике сасвим јасно сведоче да Браткови служабни минеји, иако садрже стари превод, нису преписани са Синодално-типографских него с неких других минеја краће редакције.

Минеј Ундољскога бр. 75 је служабни минеј (са прологом без стихова) за прву половину године (септембар—фебруар). Крај је оштећен и излагање се прекида на почетку службе 10. фебр. Писан је на пергаменту српским уставним писмом почетка XIV века. Има 304 листа, по два ступца на страни. На првом листу налази се запис А. С. Н. „Приобрѣлъ въ Палестинѣ въ монастырѣ Св. Саввы, 1835 г. апрѣля 16 д.“ Ундољски га је набавио од кијевског књижара С. Литова³⁷. Нешто више о овом рукопису саопштио је Луб. Стојановић, који је из њега објавио службу св. Сави (14. јан.)³⁸. По њему рукопис су писале три руке: Прва је писала до л. 88, што се види из записа: До zde писа Богоѡва роучиоца многогрѣшѣна. Од листа 89. до 152. писала је друга рука, али врло сличан Богојевој, само што су слова мало ситнија. Од листа 153. до 256. писала је трећа рука, мало крупнијим словима; у врху је запис: Помози, г(оспод)и, рабоу б(о)жию Гешригию написати книгоу сию, ѡ г(оспод)и, помози. Од листа 257 до краја писала је опет она друга рука, о чему постоји запис: По друго годише писахъ. Из записа на л. 124а: попива хартия чрънил(о)... и са л. 144а: изъсоухоше хартиѡ ѡт(ъ) ветра се злѣ пишу види се да су у XIV веку пергамент називали хартијом. По тврђењу Луб. Ковачевића, које нам износи Стојановић, ово је најстарији споменик у коме се налази реч Србија. Песма у којој се помиње Србија исписана је из службе преносу тела св. Саве у којој

³⁷ Кратак опис овога минеја дао је сам Ундољскии Славјано-русскајя рукописа В. М. Ундољскога описаннаѣ самимъ составителемъ и бывшимъ владѣльцемъ собранія, съ № 1-ог по 579-й. Съ приложеніемъ очерка собранія рукописей В. М. Ундољскаговъ полною составѣ, написанномъ А. Е. Викторовымъ. Изданіе Московскаго публичнаго и Румянцевскаго музеевъ, Москва 1870, стр. 103, бр. 75.

³⁸ Служба св. Сави, Споменик САН, III, 1890, стр. 165 — 172.

исто тако стоји, што значи да су се већ у првој половини XIV века под Србијом подразумевале све српске земље, јер Милешева није у Рашкој³⁹. Данас се рукописна збирка В. М. Ундоњскога налази у Москви у Лењиновој библиотеци. Народна библиотека у Београду на бавила је филм овога рукописа (ф 413), али је он због слабе израде скоро неупотребљив.

Архим. Сергије користио је овај наш mineј при изради свога Мњасцеслова и убраја га у посебну редакцију студијских mineја, која се разликује како од осталих студијских тако и од словенских mineја у Русији; по свом општем саставу је студијски, али има успомене сагласно са јерусалимским⁴⁰.

Mineј Ундољскога бр. 75 заиста има особености и цариградских и јерусалимских месецослова, као и успомена које нису својствене ни једној ни другој редакцији. Од цариградских успомена у њему се налазе следеће: 19. септ. само св. муч. Сузана, 25. септ. св. муч. Павле и Татјана, 27. септ. св. муч. Јепихарије, 12. нов. св. Јован Милостиви (по јерусалимским празнује се 11. нов.), 18. нов. не помиње св. муч. Романа како то чине јерусалимски mineји, 26. нов. помиње св. муч. Меркурија (по јерусалимским се празнује 24. нов.). Од јерусалимских успомена помиње: 1. септ. поред почетка индикта и св. Симеона Столпника има и успомену св. 40 жена, 11. окт. св. ап. Филипа једног од 7 ђакона, 31. окт. св. муч. Епимаха, 10. нов. св. ап. Олимба, Родиона, Сосипатра, Терента, Ераста и Куарта, 11. нов. св. муч. Мину и 24. нов. св. муч. Екатерину. У њему имамо и спомена који се ретко могу наћи у mineјима, то су: 6. септ. св. беспл. Михаило и Гаврило, 22. мето 21. септ. ап. Кодрата, 1. окт. нема успомене преп. Романа Певца, 30. место 31. окт. помен св. ап. Стахија, Ампија и Урвана, 31. окт. св. муч. Маркијана и св. муч. Епимаха, 4. нов. слично Братковом mineју помиње св. ап. Патрована и Јермијана (Јерму) и остале, 11. нов. преп. Мартина и 4. јан, само преп. Теоктиста. Од словенских светих помиње само св. Саву (14. јан.) и св. великомуч. Георгија (26. нов. — освећење цркве св. Георгија у Кијеву). Овај руски празник јасно показује да је mineј преписан са руског предлошка, што потврђује и његов стари превод. Службе овог mineја су скоро потпуно развијене, али на велике празнике не почињу малим вечерњем нити има крстобогородичне. Јутрење је одељено од вечерња, све песме, чији је број знатно већи но у Братковом mineју, изложене су у данашњем поретку; кад има два канона песме су поребане као и данас. У њему се већ налазе изложена и правила типика о мешању службе богородичних празника са васкрсном, па чак одређује и која се чтенија читају после сједалних и полијелеја на велике празнике и даје почетке истих, о чему данашњи mineји не говоре. После 6. песме канона и кондака и икоса налазе се пролози, који су, по тврђењу архим. Сергија, у овај mineј

³⁹ Исто, 167.

⁴⁰ Сергий, I, 155—156.

узети из најстаријег словенског пролога редакције Месецослова цара Василија, употпуњеног у Студијском манастиру⁴¹.

Минеј Народне библиотеке у Београду Рс 5 је служабни минеј (са прологом без стихова) за септембар и октобар. Писан је на пергаменту у другој половини XIV века, уставним писмом српске редакције, рашким правописом, два стубца на страни. На почетку нема 5 свешчица, а у средини више листова⁴². И овај минеј, слично претходном, има спомена карактеристичних како за студијске тако и за јерусалимске минеје. Од студијских успомена у њему се помињу: 19. септ. св. муч. Сүзана, 25. септ. св. муч. Павле и Татјана и 27. септ. муч. Епихарија (недостаје лист са почетка службе, али се после 6. песме налази њено житије), а од јерусалимских: 18. септ. св. Симеон еп. јерусалимски (сродник Господњи) и 21. септ. прор. Јона и преп. Јона Презвитер. Под 28. окт. налази се служба св. Арсенију, архиепископу српском, помешана са службом св. муч. Терентију и Неонили. Служба се прекида на првој стихири мученицима на „Господњи возвах” (пре ове су стихире св. Арсенију), а наставља се сједалном после 3. песме канона. Службе су потпуно развијене. Такође има потпуна правила типика, на пример, 12. септ. светога дана нити помиње нити излаже његову службу и садржи само правила службе оданија Рођења Богородице; после правила за вечерње и јутрење стоји: На д(и)т(о)ургии. јако и на сам(ь) праз(дьникь). оуказахомь. Аче ли слоуч(и)т(ь) се неде(ли). проѣжде поѣм(ь) неде(ли) таж(е) праз(дьникоу). јако же речено юс(ть). на праз(дьникь). въ типичѣ; потом долази само пролог св. муч. Автоному. На Крстовдан правило налаже да се на литургији певају антифони и даје почетке истих; место Трисветог пева се Кр(ь)стоу твоѣмоу итд, али служба не почиње малим вечерњем и нема крстобогородичне. Септембра 21. помињу се св. ап. Кодрат, прор. Јона и преп. Презвитер Јона, али потом стоји: Подобаетъ же вѣдѣти. јако въ сии д(ь)нь ѿт(ь) даваем(ь) праз(дьникоу). и биваетъ в(ь)са слоужба праз(дьника). На вечер(ь)ни и на (о)ут(рь)ни. с(ве)т(а)го сл(о)уж(ь)ба поѣт(ь)се въ. КВ. Дакле, у основи правила су иста као и данашња, само што су у савременим минејима она потпунија. Превод је стари и вероватно је преписан са руског предлошка.

Минеј Народне библиотеке у Београду бр. 646 (64) имао је исту судбину као и Братков минеј — био је нестао за време првог светског рата и тек је недавно враћен. То је служабни минеј за септембар и октобар (без пролога) из друге половине XIV века, великог формата, има 127 листова⁴³. Нема више листова с почетка и с краја,

⁴¹ Исто, 156.

⁴² Кратак опис овога рукописа дала је Љубица Штавланин-Борђевић, Стари ћирилски рукописи Народне библиотеке у Београду, Библиотекар, XX, Београд 1968, бр. 5, стр. 393.

⁴³ Стојановић, Каталог Народне библиотеке, стр. 59, бр. 192 (64).

тако да почење крајем службе 8. септ. Тај данашњи први лист приликом увезивања погрешно је стављен иза л. 57; с почетка су и листови 114—120. Нема ни листова служби: 20, 21, 22, 29. и 30. септ.; завршава се 20. окт.

Успомена својствених студијским минејима уопште нема, а има спомене светих који су карактеристични за јерусалимске типике и минеје, то су: 9. септ. св. муч. Северијан (19. септ. не помиње св. муч. Сузану), 13. септ. обновљење храма Васкрсења, 27. септ. св. муч. Калистрат, 9. окт. преп. Андроник, 12. окт. преп. Козма Мајумски, 15. окт. преп. Јефтимије Нови и 17. окт. преп. Андреј Критски.

Службе су потпуно развијене, имају и крстобогородичне и на велике празнике (14. и 26. септ.) почињу малим вечерњем. Превод је, за разлику од свих осталих наведених минеја, нови и рукопис није могао бити преписан са руског предлошка но само са неког ранијег српског рукописног минеја усклађеног са јерусалимским типиком.

Да би нам развој минејских служби био јаснији из ових наших напред поменутих минеја наводимо, у скраћеном облику, службу, 1. окт.; потпуни текстови стихира, сједална, кондака и икоса показују одлике старог и новог превода. Српски минеј из збирке Хлудова бр. 146, као и Синодално-типографски цитирамо према Јагићу (LXV — LXVI):

*Минеј Синодално-типографске библиотеке, бр. 200 (1268),
писан 1096. године*

1. октобар

Свети апостол Ананија и свети Роман Певац

СѢД(АЛЪНЪ). ГЛАС(Ъ). А.Пр(Е)М(ОУ)ДРО-
С(ТИ).

Просвѣщенъ разоумъмъ в(о)жнѣмъ с(ва)-
щ(е)н(н)кѣ и м(оу)ч(енн)кѣ Ис(оу)с(о)вѣ
и в(о)ж(ь)ствънъ и ап(осто)лѣ, апаниѣ, тзи
вѣис(тъ). ипъгда гонителѣ саоула нарицаѣ-
ма, ослаплена волею (вѣишьнею) славне,
вѣ водѣ погроузивѣ вл(а)г(о)дѣтелевѣмъ
паоучениѣмъ лоучьша швпѣз ѣсп свѣтители
д(оу)шамъ нашимъ, сего ради вѣпниѣмъ ти
моли Христа Б(о)га грѣхо(мъ).

ина (сѣдальнъ) глас(ъ) .Ѣ. подо(вѣнъ).

Проповѣдникъ ап(осто)лз м(оу)ч(е)н(и)кз
многѣстрадѣнз стзлпз сзѣ вѣрѣ и вѣрѣнз
с(ва)т(и)т(е)ль, бо(г)омоудре, мви см. тѣмъ
та чѣтемз, апаніе, веселими, и пр(ѣ)с(ва)
тоіе твоіе сздѣваемз праздѣньство, просаще
непрѣстанзмо моли см блажене, за стадо своіе.

Ко(н)д(акз) глас(з) Ё. ВЗ м(о)л(и)твахз).

Іко вЗ м(о)л(и)твахз теплз застоупникз
и просащпхз всѣхз послоушам, прими м(о)л(и)-
твзѣ наша, апаніе, и кз Х(рист)ѣу приноси
помилвати нзѣ, едпнз вЗ с(ва)т(з)і)хз почи-
ванп.

Пікос(з). подо(вѣнз). Оумснпми.

Просвѣщеніемъ снпнпм си очпстпвз, Х(рист)ѣ
мон, свѣтзмъ снпнпм ти мракопрезвпнпне.
Даж(д)ь ми слово възсхвалити ч(и)стою сзвѣ-
стью ап(осто)ла во(г)озарѣнзпм, дѣтели и
страс(ти) блаженаго. источникз во [іестъ]
моудростп и давецъ вл(а)гзпхз м(и)л(о)стпвз.
многом(и)л(о)срдз. тѣмъ и оумснпвз пззкз мон.
пѣс ънз оустѣнз монхз прпмз. Люд(и) ІЕдпнз вЗ.

Ст(и)х(и)ра. глас з. Ё. подо(вѣнз). ззванмзпн.

Прпмовавз в(о)жню зарю, югда волею
лоучьшею ослѣплєнз, дѣрѣжпмз древле вЗ мра-
цѣ, прпдете саоуль, вѣ)жпн проса омпшенпм,
тзгда превлажене, мко с(ва)т(и)т(е)ль вѣ-
рѣнз, оусзпмаешп кр(ь)щеніемъ всю вселєноую.

ПОТОМЪ ШСІ НЕВАВЗШААГО. ТѢМЪ СЪ ТѢМЪ ВЛ(А)-
ЖИМЪ ТА, Х(РИСТО)ВА АП(ОСТО)ЛА, АНАНИЈЕ МѢД-
РЕ, МОЛАЩА СЯ СП(А)СТИ СЯ НАМЪ.

ИКО СВѢТОПОСЪЦЪ, ИКО В(О)Ж(Ь) СТЪВЪНЪ
ПРОПОВѢДНИКЪ, ИКО ПОСЛОУХЪ БО(Г)ОНЪЗЪВЪРАП-
ЗИИ СТР(А)С(ТЬ)МЪ Х(РИСТО)ВАМЪ, И ХОТАЩЕ
ПВИТИ СЯ НЕИЗДРЕЧЕНЬНѢИ СЛАВѢ СЪ НАСЛѢДНІ-
(ЕЛ)Ь ЖЕ И СЪПРИЧАСТЪНЪ, СЪІ ВЛ(А)Д(ЗИ)КОЮ,
НАСЛАЖ(А)М СЯ ИСТАЧАЮЩАГО ВЪСЪГДА СВѢТОЛИ-
ТИМЪ ИЗ НЕ(ЗА)ХОДИМА СВѢТА, БО(ГО)ГЛАСЬНЕ,
ТОГО МОЛИ, ИКО АП(ОСТО)ЛА ЖЕ И М(ОУ)Ч(Е)НИ-
КА, СП(А)СТИ СЯ ВѢРОЮ КЪ ТЕБЕ ПРИХОДАЩИМЪ
ШТ(Ь) ВСАКОМЪ, АНАНИЈЕ, НАПАСТИ.

ПАОУЧЕНЪ В(О)Ж(Ь) СТЪВЪНЪІМЪ, ГРОМА БО-
ЛЪМИ ВЛ(А)Ж(Е)НЕ, ВЪСТРОУВНАЪ ІЕСИ СЛОВО БО(Г)
ЖИЕ СП(А)СНОЕ, И СЪПАЩИХЪ ВЪ ГРОВѢ СОУІТІЕ
ВЪЗДВИЖЕ, ШТ(Ь) СЕВЕ МЪРТВОСТЬ ШТ(Ь)ВЪРЪГЪ-
ША, СЪ МЪРТЪВЪЦІ ЗОВОУЩАМ (ТРЕВА ЖИВОУЩАМ)
И ВЪ АДѢ ЖЕ ИМОУЩАМ ШТ(Ь) ВРАЩАЮЩАМ, ИЖЕ СЪ-
ДѢИ ОУМЪРЪЩЕНЪІА СЪСОУДЪІ ЧЪСТЪНЪІА ІІС(ОУ)-
СОУ ВЛ(А)Д(ЗИ)ЦѢ И СП(А)СЖ ДОУШЪ НАШИХЪ.

ІНА СТ(И)Х(И)РА.

Придѣте земьни ...

Кто не оудивитъ ся...

Слава ти...

СТИХИ(РЪІ) С(ВА)Т(А)ГО РОМАНА.

СЛОВЕСЪ ТВОИХЪ ВИДЪІ...

ВЪЗЪВЪІШЪ ГОУСИ СВѢТА...

СПЛОЮ ЗИЖ(А)ИТЕЛА СП...

Потом долази канон светом апостолу Ананији и, одељено, све-
том Роману Певцу.

Братков минеј Народне библиотеке у Београду, бр. 647 (212),
писан у време краља Владислава (1234 — 1242).

1. октобар

Свети апостол Ананија и свети Роман Певац

Стихи(рзи) глас(ь) .Ѓ.

Пријемовавъ в(о)жню зарю волею лоучьшею
всѣплемь дръжимь. дрѣвле въ мрацѣ приде
тисаоуль. в(о)жнѣ просе вчищенимъ. тогда
прѣвлажене яко с(в)ет(н)т(е)ль вѣрнъ. оусзи
нѣюши крѣщениемъ въселюоую всоу. потомъ
оусы невавашаго. тѣмъ съ тѣмъ влажимъ те.
х(р)исто)ва ап(о)с(то)ла, анание, моудре.
м(о)ле се сп(а)сти се намъ.

Ико свѣтоносъць и яко в(о)ж(ь)ствьны
проповѣдникъ. яко послоухъ в(о)гонзвѣрань-
ныи стр(а)стѣдемъ х(р)исто)вамъ, хотешъ ави-
ти се неизреченьнѣмъ славѣ сънаслздитель
же. и съпричастьникъ же съ вл(а)д(ь)кою;
наслаждаю се. нестачающаго всегда свѣтоли-
тиа из незаходимаго свѣта богогласне. то-
го м о ли яко ап(о)с(то)ль же и м(оу)
ч(е)никъ. сп(а)с ти се вѣрою приходешимъ.
шт(ь) в) вѣкоје напасти анание.

Паоучень в(о)ж(ь)ствьнымъ грома. боль-
шими влаженне, въстроувиль еси. слово в(о)-
жнѣ сп(а)сьною. и спешихъ въ гровѣхъ соу-
ютнѣ въздвиже, шть себе мрътвость шт(ь)
врьгъша съ мрътвѣци живоуша и въ адѣ же
нмоушею шт(ь)вращающа, иже съдѣм оумрьшьве-
ньна съсоуды ч(ь)ствьны Ис(оу)соу вл(а)-
д(ь)цѣ и сп(а)соу д(оу)шь н(а)шихъ.

Инь. г(ла)с(ь) . ѿ. подо(вьнь) . О прѣ-
сл(авноіе) .

Придѣте земельни...

Кто не оудивитъ се ...

Слава ти х(рист)е сп(а)се наш...

Ипа. стихи(ра). романоу глас(ь) . ѿ.

подо(вьнь) . Дастъ зна(меніе) .

Словесъ твоихъ видѣи...

Възвышь гоусли свою...

Силою зиждетелѣ си...

Канон светом апостолу Ананији.

После 3. песме:

Сѣд(альнь) . г(ла)с(ь) . ѿ. подо(вьнь) .
Прѣмоу(дрости) .

Просвѣщенъ разумомъ в(о)жиюмъ. с(ве)-
щеникъ и м(оу)ч(е)никъ І(н)с(оу)с(о)въ.
в(о)жьствны, апание, ты вѣс(ть) ап(о)-
с(то)ль. иногда гонителѣ и саоула нарица-
юма. вслѣплена волею вышнею славне. въ
вудѣ погроузивъ бл(а)годѣтельнымъ наоу-
чениемъ. лоучьшамъ вѣиль юси с(ве)т(н)т(е)лю
д(оу)шамъ н(а)шимъ. сего ради въпиюмъ ти
м(о)ли х(рист)а в(о)га да грѣх(омъ) .

Инь г(ла)с(ь) . ѿ. подо(вьнь) . Красотѣ.

Повѣдникъ ап(о)с(то)ль. и м(оу)ч(е)-
никъ многострадль. с(ве)т(н)т(е)ль си
вѣрѣ. и вѣрнь с(ве)т(н)т(е)ль богомоу-
дре ави се. тѣмъ те чтемъ, апание, веселиемъ.
и прѣс(ве)тоіе твоіе съдѣваюмъ празднество.
просеще непрѣстанно м(о)лити се за ны,
блаженне. за стадо свою си.

После 6. песме:

К о(н)д(акъ) глас(ь) .Ѧ. подо(вьнь) въ
М(о)литвахъ.

Ико въ м(о)литвахъ тепль застоупникъ,
и просещихъ въ скорѣ послушае. прими м(о)-
литви наше, анание. и къ Х(рист)оу приноси
пом(н)ловати ны. едишь въ с(ве)тыхъ. почи-
ваеи.

Икос(ь).

Просвѣщеніемъ сианни си ши(н)стивъ
х(рист)е мой. свѣтомъ сианни си. мракопрѣ-
вываніе. даждь ми слово въсхвалити. чис-
тою свѣстною ап(о)с(то)ла. богозарныи дѣтели.
источникъ бо юсть м(н)л(о)с(ь)рднн. и давьць
благихъ м(н)л(о)стивъ. многом(н)л(о)с(ь)рдъ.
тѣмъ оумиснывъ юзыкъ мой пѣс(ьнь) оустьнь
моихъ прими :.

Люд(н). Едишь въ с(ве)тых(ь).

После 9. песме канона светом апостолу Ананији долази канон
светом Роману, без сједална и кондака.

*Минеј Ундольског, бр. 75,
почетак XIV века, редакција српска*

1. октобар

Свети апостол Ананија (Романа Певца не помиње)

Вече(рь) на г(оспод)и възвах(ь).
шс(тавліемъ). с(ти)х(ь). Ѣ. и поємъ ст(н)-
х(н)ри. г(ла)с(ь) .Ѧ. подо(вьнь) .званъ.

Принимавъ в(о)жню зарю. егда волюю
лоучьшею. вслѣплѣнъ дрѣвлю дръжимъ въ мра-
цѣ. приде ти саоуль в(о)жнѣ просе шчипеньиѣ.
тъгда прѣвл(а)жен'не мко с(ве)т(и)т(е)ль
вѣренъ оумспякши кр(ь)щениемъ въ селѣноую —
всоу. потомъ шспнѣвавъшаго. тѣмъ с(ь) тѣмъ
вл(а)жимъ те мко х(ри)с(то)ва ап(о)с(то)ла,
анание моудре, м(о)ли сп(а)сти сѣ д(о)ушамъ
нашимъ.

Яко свѣтоносць мко в(о)ж(ь)с(т)въ-
ныи проповѣдникъ. мко слоухъ(ѣ)вогон-
избраньныи стр(а)стемъ х(ри)с(то)вомъ
и хотещею мвити се неизречен'нѣи славѣ...

Паоучень в(о)ж(ь)с(т)вънымъ...

И во(городичьнъ).

На ст(и)х(овьнѣ) въ шх(танцѣ) и с(ве)-
томуу гл(а)с(ь). ѧ. самоглас(ьнъ).

Съсоуда избвраньнаго великою прие-
телише д(о)уха. Павла прѣславнаго про-
свѣтилъ юсп...

Троп(арь).

Ап(о)с(то)ле с(ве)ты м(о)лы.

Шт(ь)поус(тъ).

На (о)ут(рьни) Б(ог)ъ Г(оспод)ь. тро-
п(арь) тѣж(де). по стихолог(ни) сѣд(альнъ)
въ шх(танцѣ). кад(изма). Ѣ. пс(а)л(ь)мъ. ѱ.
кан(оуна). Ѣ. въ шх(танцѣ) єдин(ь) по. ѣ. с(ти)х(ѣ) —
и с(ве)томуу по. ѣ.

Канон светом апостолу Ананији.

После 3. песме:

Свѣд(альнѣ) гл(а)с(ь). Ѳ. подо(вьнѣ). Прѣ-
моудр(ости).

Просвѣщенъ разоумомъ в(о)жнемъ с(ве)-
щенникъ и м(оу)ч(вни)къ Х(ри)с(то)въ
в(о)ж(ь)ствьны, апанию, ап(о)с(то)ль тыи
в(ы)с(ть) иногда. гонителю саоула нарица-
емаго. Ѡслѣпленъ на волю вышнейю славы-
не. въ водѣ погроузивъ. просвѣтилъ юси
в(а)го д(ѣ)тьнимъ наоучениемъ лоушамъ и-
вилъ юси с(ве)т(н)т(е)лю д(оу)шамъ н(а)-
шимъ, тѣмъ м(о)ли Х(рист)а: Б(ог)а грѣ-
хомъ вс(та)вляенію подати.

После 6. песме кондак и икос.

После 9. песме:

Свѣт(ильнѣ). Н(е)во з(вѣз)дами оукра-
сивни).

На стих(овьнѣ) въ шх(танцѣ) и с(ве)-
томуу гл(а)с(ь). Ѣ.

Д(ь)н(ь)сь приде оученикъ...

На л(н)т(о)ур(гии). поемъ типик(ь) и
вл(а)женъне д(ь)неви. прок(нмьнѣ). Въ всю
землю изиде. с(ти)х(ь). Н(е)в(е)са испрѣ-
вѣд(о)ютъ. ап(о)с(то)ль ш(ь) дѣяниа. Въ
вни д(ь)ни ве ютеръ оученикъ иши въ пе-
т(ь)къ. Ѳ. недѣли по пасцѣ. ш(ь)полоу. Ал(н)-
л(о)ург(н)а. Исповѣдетъ н(е)в(е)с а. Юу -
(а)г(е)лию д(ь)не и(с)ве топоу ш(ь) лоу-
кы. Рече Г(оспод)ь слоушаюи васъ мене
слоушаю. Прич(ь)ствнѣ). Въ всю землю:

1. октобар

Свети апостол Ананија и свети Роман Певац

Вече (рь) . ст(н)холо (гма) . швыч(ьна) .
на Г(оспод)и въз(ва)хь . шс(тавліемь) . ѿ .
и поєм(ь) ст(н)х(н)ре . по . ѿ-щ(н) . гл(а)с(ь) .
ѿ . подо(вьнь) . Званн . . .

Приемовавь в(о)жню зарю . волею лоу-
чшею . шслѣпліень дръжим(ь) . древлє въ мр-
цѣ . приде те саоуль в(о)жнн просе шчищенн .
тогда пѣвл(а)жене мко с(ве)т(н)т(е)ль вѣ-
рнь . оусьіиешн с(ве)щениемь въселиеноую всоу
потомь шсьіневавшаго . тѣмь с(ь) тѣмь вл(а)-
жимь те х(ри)с(то)ва ап(о)с(то)ла , ананіе ,
моудре . м(о)ли сп(а)ст(н) . .

ѿко свѣтоносѣць мко в(о)ж(ь)ств(ь)-
ныи проповѣдникь . мко послоухь богошвра-
зныи стр(а)стемь х(ри)с(то)вѣмь . и хотешь
швити се неизречен пѣи славѣ . сънаслѣдтел
же и съпричестѣникь . съ въз(а)д(ь) (кою) же
сънаслаждає се . истачающаго всегда с(ве)то-
литнє . из незаходимаго свѣта богоглас(н)е .
того м(о)ли мко ап(о)с(то)ль же и м(о)уче-
н(н)кз . спасти се вѣрою приходешимь . шт(ь)
всакоє напасти .

Паоучень в(о)ж(ь)ств(ь)ныимь громомь .
вл(а)жене въстроувиль ієси . слово в(о)жннє
сп(а)сноє . и спешихь въ гробѣхь соуетнн въ-
здвнже . шт(ь) себе мрт(вость) шт(ь) ложьше .
съ мр(тв)цы живоущею . и въ адѣ же имоуша .
шт(ь)вращающа мже съдѣла оумр цвлієныиє съсоу-

ДЫ Ч(Ь)СТ(Ь)НЫІЄ. І(Н)СОУСОУ ВЛ(А)А(Ы)ЦѢ
И СП(А)СОУ ДЮ)ШАМЬ НАШ(ИМЬ) . .

Глава. ГЛ(А)С(Ь) . Ѧ. самогл(А)С(ЬНЬ) .
СЬСОУДЬ ИЗВРАНЬ. великопріємному Х(РН)-
С(Т)ОУ . . .

И Н(Ы)Н(А) ВО(ГОРОДИЧЬНЬ).

НА С(ТН)Х(ОВНѢ) ВЪ ШХ(ТАИЦѢ).

Глава. ап(О)С(ТО)ЛОУ. ГЛ(А)С(Ь) . Ѧ.

Оучениче сп(А)С(У)ВЬ. архієрарше всеславне . . .

И Н(Ы)Н(А) ВО(ГОРОДИЧЬНЬ).

Тр(О)П(А)Р(Ь).

Ѧп(О)С(ТО)ЛЕ С(ВЕ)ТЫ І М(О)ЛН . . .

НА (О)УТР(ЬНН). СТ(Н)ХОЛОГ(ИИ) ОБЫЧ-
(НА) .

КАН(О)УН(Ь) ВЪ ШХ(ТАИЦѢ) ПО . Ѧ. С(ТН)Х(Ь)
И С(ВЕ)Т(О)МОУ ПО . Ѧ.

После 3. песме:

СѢД(АЛЬНЬ) ГЛАС(Ь) . Ѧ. ПОДО(ВЬНЬ) . ПрѢ-
МОУДРОСТИ .

Просвѣщенъ разоумомъ в(о)жнемъ с(ве)-
щенъникъ и м(оу)ч(е)н(и)къ Х(РН)С(ТО)ВЬ.
В(О)Ж(Ь)СТВЪНЫИ ап(О)С(ТО)ЛЬ, апаніє, ты и
ЫІС(ТЪ). ипогда гонителя, и саоула нарица-
ема. шслаѣпаена волею вышнею славне. въ во-
дѢ погроузивъ. в(ла)Г(ода)тныимъ паоучени-
єм(ь). лоучшамъ мвпль юсп с(ве)Т(пте)лю
Д(ОУ)ШАМЬ НАШИМЬ. сего рад(н)вьпнемъ ти
М(О)ЛН Х(РН)С(Т)А Б(ОГ)А. грѢхомъ шстав-
ле(ннм).

После 6. песме:

Ко(н)А(акъ). гл(а)с(ь) .Ѣ. въ м(о)л(н)-
твах(ь).

Ико въ м(о)л(н)твахъ тепль застоуп'-
никъ. и просещиих(ь) въ скорѣ послушаю. при-
ми м(о)л(н)твоу пашоу, апанне. и х(ри)с(та)
м(о)ли пом(н)ловати ны. и просвѣшь запад -
ныиѣ (!) чюд(е)сы.

Икос(ь).

Просвѣщеніемъ снанимъ шчисти, х(ри)с(те),
мои мракъ и сѣвѣтемъ снанимъ си. шжестѣнне
моего ср(ь)д(ь)ца. подаждь ми слово хвали-
ти чистою свѣстню. ап(о)с(то)ла в(о)г(о)зра-
чныиѣ дѣтѣли. и стр(ь)сти блаженаго. источ-
никъ во ис(ть)моудрости. и податель бл(а)гъ
и прѣм(н)л(о)стивъ. тѣмъ гла(го)лати ми поль-
зна и творити подовнамъ повелѣ. люд(н)ю. Про-
свѣшь чюд(е)сы западныиѣ (!) . . .

Иза икоса налази се пролог.

После 9. песме канона:

Свѣт(ильнь) . П(е)во звѣ(здами).

На с(ти)х(овнѣ). въ шх(танцѣ).

и с(ве)том(ь). гл(а)с(ь) .Ѣ. подо(вьнь). Все оу-
пва(ниѣ) .

Д(ь)н(ь)сь пришьдъше оученика въспоюмъ
сп(а)сова . . .

На л(н)т(оу)ргни . тр(о)п(арь)

с(ве)том(ь). прок(нмьнь) . гл(а)с(ь) .Ѣ. Въ
всоузе(млю) [стихъ] П(е)в(е)са исповѣ(доу)-
ють. ап(о)с(то)ль. Въ шн(н)д(ь)ни въ ютеръ
оуче(никъ) . пис(ань) . въ пе(ть)къ . Ѣ. нед(ѣли).
по пас(цѣ) . Ал(н)л(о)г(ни) . гл(а)с(ь) .Ѣ. Испо-
вѣдет(ь) н(е)в(е)са чюд(е)са . Ѣу ан г елиѣ
шт(ь) л(о)ук(ь) . Слосуаки вас(ь) мене . Прич-
(ь)стьнь) . Въ всоу . . .

Минеј из збирке Хлудова, бр. 146,
писан 1388. године, редакција српска

1. октобар

Свети апостол Ананија и свети Роман Певац

Иже зарею в(о)ж(ь)с(т)вѣною приимовавь...

Иже свѣтоносѣць...

Павыкъ в(о)ж(ь)с(т)в(ь)наа прѣславѣно...

Ст(и)х(и)ре

Краснопѣснываа цѣвница...

Свѣтлѣшии свѣтлѣникъ...

П(ы)на вл(а)д(ы)цѣ всѣхъ яко прѣдстоет

Слава

Съсоудъ избранѣныи великое приѣтилице

Крѣстоу во городичьнѣ.

При кр(ь)стѣ прѣдстоющии с(ы)на...

Ст(и)х(и)ра

Стр(а)с(то)тврѣнѣскою противленію

Слава

Первое добрыихъ начало...

Кр(ь)стово(городичьнѣ). подо(вьнѣ).

Видещи те распынаема...

[Тропарь] глас(ь). ѿ.

Ѡ тебѣ в(т)че испытно сп(а)се се...

Канони светом апостолу Ананији и светом Роману Певцу из-
ложени су у данашњем поретку.

После 3. песме канона:

Сѣд(альнѣ)

Просвѣщѣ се разоумомъ...

После 6. песме кондак и икос и пролог а после канона:

Свѣт(ильнѣ). подо(вьнѣ). Жены оуслыш(ите).

Дамаскъ ап(о)с(то)ле...

Бо(городичьнѣ)

О ТАИНЫХЪ ТВОИХЪ...

Слава гл(а)с(ь) .ї.

Оученикъ сп(а)совь...

Кр(ь)стово(городичьмь).

Те приградаема видешии...

Минеј Народне библиотеке

*у Београду , бр. 646 (64), друга половина XIV века,
редакција српска*

1. октобар

Свети апостол и свештенотученик Ананија и преподобни Роман Певац

Вече(рь). на Г(оспод)и възвах(ь).
ст(и)х(и)ры. подо(вьни) .ї. глас(ь) .Ѣ. подо-
вно. Званы свыше.

Иже зарею в(о)ж(ь)ствною приевовавъ.
егда мановениемъ лоучшимъ вслѣплень. прѣ-
жде мракомъ шдрьжимъ прїнде ти сауль. в(о)-
ж(ь)ствнаго просе шчищенна. тогда всевл(а)-
женне яко с(ве)т(и)т(е)ль моудрь. с(ы)но-
твориши кр(ь)щениемъ. потомъ хотешаго все-
лепоую всоу шс(ы)нотворити. тѣмъ съ нимъ
вл(а)жимъ те х(ри)с(то)ва ап(о)с(то)ла.
ананиа в(о)гомодаре. м(о)ли сп(а)сти се намъ.

Ико свѣтонос'ць. яко в(о)ж(ь)ствны
проповѣдникъ. яко свѣдѣтель в(о)гонзбран'и-
ныи стр(а)стемъ х(ри)с(то)вемъ. и хотешее
мвити се неизреченниие славы. сънаслѣдникъ
же и съпричастникъ. сы съ вл(а)д(ь)и-
кою, наслаждае се истѣкающаго жегда свѣ-
толити. шт(ь) незаходимаго свѣта в(о)го-
гласне. свѣтлы съ врьшающих(ь) ти ныни
праздныкъ. м(о)л(и)твами твоими. мрачныхъ
вѣдъ, ананиа, избави.

Павикъ в(о)ж(ь)ст(вь)наа прѣславно,
грома волѣшими въстроувилъ юси вл(а)женъ не,
слово в(о)жие сп(а)сною, и сѣпещею въ гро-
вѣх(ь) союетни, въставилъ юси, мрѣтвостъ
шт(ь)врѣгъших(ь), съ мрѣтвѣци прѣвѣиваю-
щее, и въ адъ же имоушихъ ю възвращающа се,
ихъ же съдѣи, оумрѣвъльшомоу оумрѣвълающа-
аго, съсоуды ч(ь)ст(ь)ныи. І(н)с(оу)са
вл(а)д(ь)кы, и сп(а)са д(оу)шамъ нашимъ.

Пр(ѣ)подобномуу, ст(н)х(н)ре, гл(а)с(ь)
.Ѧ. подо(вьнь), П(е)в(е)снѣмъ чином(ь),

Краснопѣсницаа цѣвница...

Свѣтлѣши свѣтильникъ, многозарѣни...

П(ь)ни вл(а)д(ь)цѣ въсѣхъ прѣдстою...

Слава глас(ь) тѣже.

Съсоудъ избранъ ныи, великою приетли-
ще д(оу)ха...

П(ь)ни во(городичьнь) кр(ь)стоу.

При кр(ь)стѣ прѣдстоющии с(ь)на сво-
его и в(ог)а...

На ст(н)х(о)вн(ѣ) въ шх(танцѣ) и с(ве)-
томуу ст(н)х(н)ра гл(а)с(ь).Ѧ. ст(н)х(ь), Въ
вьсоу землю.

Стр(а)ст(о)брьчское приетлище, ави
се, апаннѣ, ап(о)с(то)ле...

Сл(а)ва пр(ѣ)подобномуу гл(а)с(ь)
.Ѧ.

Првое добрых(ь) начело...

П(ь)ни во(городичьнь), кр(ь)стоу,
подо(вьнь).

Видеши те распинаема Х(рист)е...

Троп(арь). гл(а)с(ь). Ѳ.

Ап(о)с(то)ле с(ве)ты м(о)ли м(н)ло-
стивааго Б(ог)а...

Гл(а)с(ь). Ѳ. О тебѣ о(ть)че испытано
сп(а)се се...

На (о)у(т)р(ь)нѣи единь канон(ь) въ
шх(танцѣ) и с(ве)тыим(ь) два. канон(ь) ап(о)-
с(то)лоу имы краегранес(и)е) сицево. Апаніи
слав(ьно) прославить се.

После 1. песме канона светом апостолау Ананији долази 1. песма
канона преподобном Роману, значи, распоред је данашњи.

После 3. песме:

Сѣд(альнь) гл(а)с(ь) . Ѳ. подо(вьнь).

Прѣмоудрос(ти).

Просвѣщъ се разоумомъ в(ь)жъствѣнимъ.
св(е)щеньникъ же и м(о)уч(е)н(н)къ І(н)с(о)у-
с(о)въ. и в(о)жъствѣни ап(о)с(то)ль ана-
ниіе быс(т)ь. ипогда гонителя и саула нарп-
цаема. вслѣплен на маповениемъ вышпѣимъ
славѣне. въ водѣ погроузъивъ. вл(а)годѣтел-
нѣимъ наоучениемъ. лучша сътворишь юсп. про-
свѣтителя д(о)ушамъ нашимъ (!)и шим сего
ради въпиемъ ти м(о)ли Х(рист)а Б(ог)а
грѣхъмъ вставленіе подати.

Пр(ѣ)подо(в)номоу. гл(а)с(ь) . Ѳ. подо-
вьнь . Съ безъначелно.

Пасажденъ яко дрѣво ш(т)ьче вл(а)женъне..

Слава и н(ы)ни во(городичьнь) .

подо(вьнь) .

Теплаа застоупънице

Кр(ь)сто. во(городичьнь) .

На кр(ь)стѣ те зреші Х(рист)е м(а)-
ти твои...

После 6. песме:

Ко(нь)д акь . гл(а)с(ь) . ѿ . подо(вьнь) .
Вь м(о)л(н)твахъ .

Ико вь м(о)л(н)твахъ(ь) теплын зас-
тоупникъ . и просещиимъ скорѣиши послоуша-
тель . прими м(о)лиениа наша , апапие , и Х(ри)-
с(та)оум(о)ли пом(н)ловати ни . единого вь
с(ве)тыихъ(ь) почивающа .

Икосъ . .

Просвѣщеніемъ спаниа си . просвѣтивъ ,
Х(рист)е мои , мракъ моего ср(ь)д(ь)ца не
лѣпотоу . Дажь ми слово похвалити ч(н)сты-
имъ сьмыслоу . ап(о)с(то)ла в(о)гозарныи
добродѣтели и стр(а)стї вл(а)женнааго .
источникъ вь юси прѣмоудросты . и податель
в(а)гыихъ(ь) , вл(а)гоутробне . Тѣмъ оумсливъ
езыка моего . пѣсноіе прими похваление . .
[Люди] Едины вь с(ве)тыихъ(ь) поч(н)вае;

После 9. песме:

Свѣт(ильнь) . подо(вьнь) . Жены оуслы-
шите

Дамаскъ ап(о)с(то)ле н(ы)на ш тевѣ
хвалитъ(ь) се . . .

Бо(городичьнь) подо(вьнь) .

Ѿ тапнїихъ(ь) твоихъ . ш чюд(е)сь твоихъ(ь) . . .

На стиховнѣ вь шх(танцѣ) .

Слава ап(о)с(то)лоу гл(а)с(ь) . ѿ .

Оученикъ сп а совь . с(ве)т(н)т(е)лю
славне . . .

Н(ы)на во(городичьнь) . [или] кр(ь)стоу .
во(городичьнь) : подо(вьнь) .

Те пригваждаема видеши на кр(ь)стѣ . . .

Најстарији словенски превод грчких минеја сачињен је на самом крају X или првих година XI века код јужних Словена, вероватно у Македонији или на Атону, одакле је пренет у Русију, а најкасније у другој половини XI века постојао је у словенском преводу најбогатији извор грчко-византијске химнографије — превод служабних минеја⁴⁴. Преводиоци служабних минеја тежили су само за дословном сагласношћу превода са оригиналом и преводили су реч по реч, буквалним преношењем грчких речи словенским, не водећи рачуна о смислу оригиналног текста, и нису мислили на то да ли ће њихов превод бити схватљив за читаоца, због чега је често нарушаван смисао који се не може разумети без помоћи грчког оригинала, а такође нису обраћали пажњу на грчки текст као на производ поезије, те стога нису сачували ни размер стихова, ни песничке украсе као што су акростихови⁴⁵.

Најстарији очувани словенски служабни минеји су напред наведени синодално-типографски, писани крајем XI века, и збирка служабних минеја, за целу годину изузев март и јул, из XIII века, у бившој Московској синодалној библиотеци бр. 159—168. Ови и многи други рукописни минеји писани у Русији у XII, XIII и XIV веку сачували су, не гледајући на разноврсност у саставу служби, канона и стихира, тај најстарији превод. Али тај превод није ушао у штампане минеје, него други доста каснији — српски, који се појавио у рукописним минејима јужнословенским српске редакције, према Јагићу, приближно с друге половине XIV века⁴⁶. Јагић је упоређивао стари превод синодално-типографског минеја за октобар, бр. 200 (1268), из 1096, са текстом српског минеја писаног 1388. год., из збирке Хлудова, бр. 146 и са текстом московског издања из 1781. год. и нашао је да штампани текст верно одржава превод Хлудовског српског минеја из 1388. год⁴⁷. На основу поређења Јагић је закључио да каснија редакција словенског текста минеја потпуно зависи од новота, по њему у току XIV века сачињенога и исправљенога превода, који је он на основу српских рукописа Хлудовске збирке назвао српском редакцијом, за разлику од бугарске редакције старијег превода. Каснији преводилац је користио ранији превод, али је ипак преводио по своме схватању и често је замењивао један израз другим, чак и тамо где је било могуће сачувати први превод без измене. Због тога би по Јагићу било нетачно тај други превод назвати само исправком старог; то је био самосталан, нови труд, којим је нама непознати аутор посведочио боље засновано познавање и пажљивији однос према грчком оригиналу од првих преводилаца служабних минеја⁴⁸. Тај нови превод, почев с краја XIV века, шири се по Русији, али није одмах потиснуо стару редакцију; чак се сматра да се у руским рукописима XV и XVI века, који су касније послужили као материјал за старе штампане књиге, углавном одржало изражавање

⁴⁴ Јагић XCVII, LXXVIII.

⁴⁵ Исто, XCV, LXXVIII — LXXIX.

⁴⁶ Исто, XCVII — XCVIII.

⁴⁷ Исто, XCVIII.

⁴⁸ Исто, CIV — CV.

старог превода поред преовлађивања новог текста српске редакције.⁴⁹ Сви рукописи по којима је нама познат стари превод писани су у пределима Русије, он је руског порекла. За Јагића се постављало питање како доказати како је тај превод био распрострањен и код јужних Словена све до тада док га нису потиснули нови текстови српске редакције по јерусалимском типичу. Овај проблем се данас, после опсежне студије проф. Мошина о руско-јужнословенским књижевним везама, може сматрати дефинитивно решеним. Наиме, грчко свештенство XI и XII века у словенским минејима и другим богослужбеним књигама могло је наћи много нејасних и сумњивих места, насталих при превођењу због ропског чувања грчког редоследа речи, те је с тога сматрало да је једини начин очувања чистоте вере уништавање словенске писмености на Балкану и увођење грчког језика. Али смрћу цара Манојла ти планови пропадају. Стефан Немања шири своју област на рачун Византије, а 1187. васпостављено је бугарско царство. Пад Цариграда (1204) и стварање латинског царства омогућило је Србима и Бугарима да среде своје унутрашње прилике и да несметано раде на утврђивању словенског богослужења⁵⁰. Пошто се код нас нарочито од времена прогона богумила и уништавања његових писаних споменика осећао недостатак црквених књига, а желели смо да се ослободимо утицаја Византије и грчког свештенства, природно је претпоставити да су крајем XII и у првој половини XIII века књиге могле бити доношене само из Русије, која је све до средине XIII века била слободна, када је потпала под татарску власт. Уосталом, руски књижевни утицај код нас сасвим се јасно осећа од самог почетка XIII века када се руски свеци и празници појављују у нашим богослужбеним књигама⁵¹. Јагић пошто није имао јужнословенске рукописне минеје за прва три месеца из XI — XIII века, који би му могли помоћи у решавању питања превода, поредио је минеје других месеца, нпр.: синодалне XI — XII в. (бр. 163 и 164) и касније типографске (бр. 209, 210 и 211 — стари превод) са бугарским минејима XIII в. (Григоровићев бр. 33) и XIV в. (Хлудовски бр. 152), српским XIV в. (Хлудовски бр. 149, 150 и 151 — нови превод) и са штампаним издањем 1763. год. и констатовао врло важну чињеницу, да се преводи бугарских рукописа, нарочито Григоровићев бр. 33, у опште узев подударају са староруским, а да се делимично примећују и одступања која доказују да су још пре појаве новог превода, по Јагићу настало у другој половини XIV века, на словенском југу вршени покушаји исправљања или измене старог превода; исправљани вид старог превода, насталог можда по примеру бугарских минеја XIII — XIV в., нашао је и у српском Хлудовском минеју бр. 160, најинтересантнијем минеју ове збирке писаноме крајем XIII или почетком XIV века. Јагић каже да му је било могуће само указати на тај факт, а да га није могао објаснити на задовољавајући начин. Он је, даље, видео да понекад у врло старим руским и врло старим бугарским рукописима нема тога јединства у преводу, али нема ни тако велике разлике која би дала право говорити о новом самостал-

⁴⁹ Исто, CV.

⁵⁰ Мошин, Периодизација, 69—72.

⁵¹ Исто, 74—75.

ном преводу; можда су у неким случајевима у старом преводу вршене поправке и замењиване једних речи другима. Питање које од текстова у таквом случају треба сматрати за првобитни а који за исправљени, Јагић је оставио овореним, премда је био склон да за првобитни превод сматра онај који је сачуван у староруским рукописима и њима сличним бугарским, иако за решење тога питања нема довољно доказа⁵².

За решење овога, доиста, сложеноста питања потребна су обимна проучавања старих руских и јужнословенских минеја, на којима би и најбољи слависта морао радити више година. Зато овога пута морамо бити задовољни изложеним резултатима до којих је дошао Јагић. Међутим, чини нам се да би се могле извршити корекције досадашњих мишљења о месту и времену настанка новог превода. Архим. Сергије, како смо видели, дели све минеје на студијске и јерусалимске и за ове последње каже да су раније уведени у јужнословенским земљама него у Русији, што потврђује чињеницом постојања већег броја јужнословенских минеја XIV века, који су скоро сви српски, распоређених по јерусалимском типичу, од руских који су, с малим изузецима, распоређени по студијском типичу. Даље, и сам тврди да се у јерусалимским минејима од словенских светих најраније појављују службе св. Арсенију српском (28. окт.) и св. Сави српском (14. јан.) и да су службе св. Јовану Рилском и св. Илариону Мегленском још касније ушле у ове минеје; руски празници се појављују у јерусалимским минејима скраја XIV и почетка XV века. Но и поред тога претпостављао је да су јерусалимски минеји преведени у Русији са атонских грчких минеја и да тамо нису прешли из јужнословенских земаља.⁵³ Овде је, очигледно, по среди логичка недоследност, јер сама чињеница раније појаве ових минеја у јужнословенским земљама говори да су они тамо и настали, а појава службе српским светима сведочи да су их баш Срби и превели, било на Антону или у Србији. Ово потврђује и Романов тишик, који од словенских светитеља помиње само св. Арсенија, св. Саву и св. Симеона Мироточивог.

Архим. Сергије је минеје класифицирао по споменима светих, а на превод није обраћао велику пажњу. Јагић је, опет, расправљао питање превода и увидео да је Сергије са своје тачке гледишта старију редакцију назвао студијском а новију јерусалимском. Тачност ове поделе потврђује и напред цитирани наши минеји. Наиме, сви ови минеји који имају студијске успомене садрже стари превод, а **Минеј 646 (64)** који има само јерусалимске успомене има и нови превод. Зато претпостављамо да је нови превод минеја извршен са грчких минеја распоређених по јерусалимском типичу. А трагови утицаја јерусалимске праксе у старом преводу Братковог минеја настали су, свакако, заслугом св. Саве који је реформисао богослужење у Србији према јерусалимским обичајима, што нам потврђује његов биограф Доментијан: **Въселеньскоѡ прѣвъѣхъ приѣмѣ законѡположеніѣ и въше пакы достигъ иѣросолиѣмскаѡго исправ-**

⁵² Јагићъ, CVI — CXXVIII, CXXVII — CXXVIII.

⁵³ Сергий, I, 157—159.

љених, ... и тако спљаше, исправљане црковноу оутврђење и законноу исправљане.⁵⁴

Јагић мисли да је нови превод минеја настао у другој половини XIV века, који су, како смо видели, распоређени по јерусалимском типичу. Међутим, јерусалимски типик је архиеп. Никодим превео на српски још 1319. године, а 1331. монах Роман превео је јерусалимски типик светогорског типа, чији су преписи пренети у Русију где су такође сачињавали најстарије јерусалимске типике. Зато је тешко претпоставити да су код нас све од 1319. до последње четврти XIV века, када је, по Јагићу, настао нови превод, били у употреби само студијски минеји. Стога сматрамо да се превод јерусалимских минеја код нас морао појавити најкасније у првој половини XIV века. У прилог ове тезе иду и тадање културне прилике у Србији и на Антону. Крај XIII и прва половина XIV века је период нашег највишег културног успона. То је време Милутиновог задужбинарства и његове дворске школе; тада су живели и радили наши највећи срењовековни књижевници и архиепископи: Теодосије, Никодим и Данило II. Средином XIV века Србија је постала царевина и у војном погледу достигла је врхунац своје моћи, а после смрти цара Душана царство се распада, Турци се све више приближавају и 1389. коначно поробљавају многе српске земље, па је мало вероватно да је у то несигурно време могао бити објављен један тако велики и важан посао какав је преводњење служабних минеја.

Напред наведени примери и констатације показују да су словенски минеји XI и XII века писани старим преводом, а да су по свом општем саставу студијски и да имају, слично грчким минејима XI века, стари распоред служби без строго одељеног јутрења од вечерња, као и да су с малим изузецима почињале сједалнима, односно тропарима ако их има, иза којих долазе кондаци и икоси и разне врсте стихира, а завршавале су се каноном као јединственом целином; у случајевима када има више канона прво је изложен један па други.

У XIII веку поједини словенски минеји формирају се под утицајем јерусалимске богослужбене праксе и представљају прелаз од старог ка новом распореду служби, али још садрже стари превод без потпуно одвојеног јутрења од вечерња; службе почињу стихирама на „Господи возвах” иза којих долазе стиховне стихире; јединство канона који се излажу на стари начин разбијено је — сједални се налазе после 3. песме, а кондак и икос после 6, и у већини случајева завршавају се каноном. Међутим, могуће је претпоставити да су крајем XIII века службе већ биле достигле виши степен развоја.

У првој половини XIV века код нас се преводе јерусалимски типичи и у исто време, ако не и раније, преведени су и минеји састављени према јерусалимском типичу, премда су све до краја XIV века преписивани и минеји са старим преводом чије су се службе развиле упоредо са службама јерусалимских минеја.

⁵⁴ Живот Св. Симеона и Св. Саве, Београд 1865, стр. 282. Види Рад. Грујић, Палестински утицај на Св. Саву при реформисању монашког живота и богослужбених одпоса у Србији. Светосавски зборник, I, Београд 1936, стр. 285.

У другој половини XIV века наши служабни минеји јерусалимскога типа са новим преводом достигли су данашњи састав служби и почели су улазити у општу употребу и заједно са нашим јерусалимским типцима пренети су у Русију где су од почетка XV века били највише распрострањени и послужили су за основ штампаном минеју у Москви 1781. године.

Zusammenfassung

Dr Pribislav Simić

STRUKTUREN UND BEARBEITUNGEN DER SLAWISCHEN MENEOLOGIA

Das Meneologion als Buch konnte frühestens im 7. Jahrhundert erscheinen, aber zweifellos hat es im 8. Jahrhundert bestanden, und die Officia für grosse Festtage umfasst, ähnlich unseren heutigen Festtags-Meneologia. Das älteste erhaltene Festtags-Meneologion ist das syrische aus dem 9. Jahrhundert, das sich in der vatikanischen Bibliothek befindet. Die Meneologia für jeden Tag konnten nicht vor dem Ende des 9. Jahrhundert entstehen, da die grösste Zahl der Kanons dieser Meneologia der heilige Joseph der Hymnographie (+ 886) verfasst hat, und zu den ältesten erhaltenen griechischen Meneologia für jeden Tag gehören die Meneologia des Klosters Grotta Ferrata aus dem Ende des 8. oder Anfang des 12. Jahrhunderts, das Meneologion für Februar der Moskauer Synodalbibliothek, № 181, aus dem 11. oder höchstens dem beginnenden 11. Jahrhunderts angemertigt, wahrscheinlich in Mazedonien oder auf Porfirije von Tschernigovo. Die slawische Uebersetzung der griechischen Meneologia wurde ganz am Ende des 10. oder in den ersten Jahren des 11. Jahrhunderts angefertigt, wahrscheinlich in Mazedonien oder auf dem Athos, von wo sie nach Russland gebracht wurde, und spätestens in der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts entstand die slawische Uebersetzung. Das älteste erhaltene slavische Meneologion stammt aus dem Ende des 11. Jahrhunderts und befindet sich in der Moskauer Synodal-typographischen Bibliothek und von den Festtags-Meneologia ist das älteste das der Kaiserlich-Nationalbibliothek aus dem 11—12. Jahrhundert. Die Uebersetzung dieser Meneologia älterer Bearbeitung ist buchstabengetreu, weshalb der Sinn des Textes oft zerstört ist. In diesen ältesten Meneologia stimmen die Feste der Heiligen mit den Kalendern vom Studition überein, und die Gottesdienste selbst sind nicht streng unterteilt in Abend— und Morgengottesdienste und haben regelmässig mit Kathismata angefangen, denen Kontaktion und Oikos folgen, so dann verschiedene Stichira, und zum Schluss der Kanon; wo es mehrere Kanons gab, ist zuerst der ganze erste und danach der zweite wiedergegeben. Dieser ursprüngliche Aufbau der Gottesdienste hat sich allmählich verändert.

Das älteste serbische Meneologion ist das Meneologion von Bratko in der Nationalbibliothek in Belgrad, aus dem zweiten Viertel des 13. Jahrhunderts. Es enthält eine alte Uebersetzung, aber es hat eine neuere Ordnung der Hymnen; die Kathismata sind nicht am Anfang sondern nach der 3. Hymne des Kanons, und Kontaktion und Oikos sind nach der 6. Hymne; an den Gedenktagen der Heiligen sieht man den Einfluss des Jerusalemer Monatskalenders welcher durch das Verdienst des Heiligen Sava von Serbien in dieses Meneologion eingedrungen ist. Eine neue, bessere Uebersetzung des Meneologions finden wir in den

Meneologia serbischer Bearbeitung, aber nicht in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts, wie man früher gedacht hat, sondern ganz am Anfange des 14. Jahrhunderts, wenn nicht sogar am Ende des 13. Jahrhunderts. Diese Uebersetzung haben Serben in Serbien oder auf dem Athos angefertigt. Die Gedenktage der Heiligen sind mit dem Jerusalemer Monatskalender in Uebereinstimmung gebracht und der Aufbau der Gottesdienste ist wie heute. Meneologia sind, zusammen mit unseren Jerusalemer Typika, schon in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts nach Russland gebracht, wo sie vom Beginn des 15. Jahrhunderts an sehr verbreitet wurden und später als Grundlage für das 1781. in Moskau gedruckte Meneologion dienten.

Резюме

Д-р Прибислав Симич

СТРУКТУРЫ И РЕДАКЦИИ СЛАВЯНСКИХ МИНЕЙ

В виде книги менея скорее всего явилась в VII веке, несомненно существовала в VIII веке и содержала в себе службы для великих праздников, подобно нынешней праздничной минеи. Самой древней праздничной минеи, которая сохранилась, является сирийская минея из IX столетия, ныне же хранится в Ватиканской библиотеке. Что касается повседневны миней, то они никак не могли появиться раньше конца IX века, ибо св. Иосиф Гимнограф (+886) написал почти все каноны этих миней. К самим древним сохранившимся греческим минеям относятся минеи Кристофератского монастыря (конец XI, начало XII столетия); — минея за февраль Московской синодальной библиотеки за № 181 (также конец XI, начало XII стол.), а также и минеи всех 12 месяцев, которые сохранились у епископа Парфения Черниговского.

Славянский перевод греческих миней сделан в конце X или в первые годы XI столетия, вероятно в Македонии или на Афоне, откуда распространился в России, поэтому можно предположить что во второй половине XI в. уже существовал славянский перевод богослужбных миней. Самые древние сохранившиеся минеи берут свое начало с конца XI века и хранятся в Московской Синодально-типографической библиотеке. Самой древней праздничной минеи считается — Минея Императорской публичной библиотеки из XI или XII века. Интересно, что перевод этих миней более ранней редакции — буквальный, вследствие чего смысл текста часто бывал испорченным. Также интересно отметить, что во всех этих самих древних минеях „памяти святых” совпадают с студитскими месящесловами, когда еще самые службы не были так строго разделены на вечерню и утреню и почти всегда начинались с седальных, после которых помещались обыкновенно кондак и икос, затем стихиры различных групп, и в конце — канон (если имелось несколько канонов, в таком случае помещался сначала весь первый, а затем — второй).

Самая древняя сербская минея это Браткова минея (вторая четверть XIII стол.), которая находится в Народной библиотеке в Белграде. Содержит она древний перевод, хотя имеет уже новый распорядок песней в службах. Седальны помещены не в начале а после третьей песни канона, кондак же и икос — по шестой песни канона. Что касается „памяти святых” — здесь обнаруживается влияние иерусалимского месящеслова, который в настоящую минею вошёл несомненно благодаря заслугам св. Саввы Сербского. Новый, лучший перевод миней встречается в минеях сербской редакции, правда не во второй половине XIV в. как раньше считалось, а в самом начале

XIV века а может быть даже в конце XIII в. Перевод сделан сербами в Сербии или на Афоне. В них „памяти свяых” совпадают с иерусалимским месяцесловом, но состав служб вполне совпадает с нынешним. Эти минеи, вместе с нашими иерусалимским типиконами, уже во второй половине XIV века распространились в России, где они с самого начала XV века были очень распространёнными и способствовали и вошли в основу минеи, которая в 1781 г. напечатана в Москве.